LA GUERRA DE SUCCESSIÓ D'ESPANYA (1700-1715). UN ESTAT DE LA QÜESTIÓ DES DE CATALUNYA

JOAQUIM NADAL I FARRERAS
Catedràtic d'Història Contemporània
Universitat de Girona. Institut Català de Recerca en Patrimoni Cultural
Índice Histórico Español, ISSN: 0537-3522, 126/2013: 83-141

RESUM

El progrés dels estudis sobre la Guerra de Successió a Catalunya en els darrers vint anys és molt evident. Ha quedat ben establert que no hi hagué una actitud neoforalista en el darrer regnat dels Habsburg. Totes les monarquies aplicaven principis de regalisme creixent en pugna amb sistemes pactats i parlamentaris associats sovint a la societat estamental. A Catalunya, el canvi econòmic i el sorgiment de nous sectors socials, una protoburgesia dels negocis associada als ciutadans honrats, van fer evolucionar l'entramat institucional especialment a través de la Conferència dels Tres Comuns i de la Junta de Braços de 1713, després que, a partir

Data de lliurament: 30 de maig de 2013
Data d'acceptació: 30 de setembre de 2013

14481 Indice Historico 126.indd 83 03/12/13 12:16

de 1707 l'embranzida de l'absolutisme per part de Felip V deixés en no res els progressos de les Corts dels anys 1702 i 1706. Una nova classe dirigent evolucionà del constitucionalisme al patriotisme i marcà el punt d'inflexió en la seqüència final de la guerra. L'austriacisme actiu després de la guerra fou expressió de les actituds socials dominants i de la pervivència de la defensa d'un model polític que la Nova Planta liquidà del tot malgrat la seva base doctrinal i social.

Paraules clau: *ciutadans honrats, patriotisme, constitucionalisme, austriacisme, Junta de Braços, Corts, Conferència dels Tres Comuns, protoburgesia, Nova Planta.*

ABSTRACT

The progress of the research about the War of the Spanish Succession in Catalonia in the last twenty years is clear.It has been well established that there was no 'neo-foralist' attitude during the last Habsburg kingdom. Every monarchy applied principles of increasing regalism in conflict with agreed parliamentary systems often associated to the Estate society. In Catalonia, the economic change and the formation of new social sectors, a business protobourgeoisie associated to the ciutadans honrats*, had the institutional structure evolved — especially through the Conference of the Three Commons and the* Junta de Braços *of 1713 — after that, since 1707 the grasp of absolutism by Philip V nullified the progresses of the Courts of 1702 and 1706. A new ruling class will evolve from constitutionalism to patriotism, and will set the inflexion point during the final stage of the war. The active austriacism after the war was the expression of the leading social attitudes, and of the survival of a defense of a political model that the Nova Planta decrees will totally eliminate, despite its social and doctrinal base.*

Key words: ciutadans honrats*, patriotism, constitutionalism, austriacism,* Junta de Braços*, Courts, Conference of the Three Commons, protobourgeoisie,* Nova Planta.

14481 Indice Historico 126.indd 84 03/12/13 12:16

Joaquim Nadal i Farreras

(Girona, 1948). Catedràtic d'Història Contemporània de la Universitat de Girona. Ha estat professor de la Universitat de Liverpool (1970-1972) i de la Universitat Autònoma de Barcelona (1972-1992).

Ha realitzat estudis sobre la història de Catalunya, la història econòmica de Catalunya i Espanya, i la història de la ciutat de Girona.

Ha publicat, entre altres llibres, *La introducción del catastro en Gerona. Contribución al estudio del régimen fiscal en Cataluña en tiempo de Felipe V* (Barcelona: Universitat, 1971), *La revolución de 1868 en Gerona. La actuación de la Junta revolucionaria provincial* (Girona: Cambra de Comerç, 1972), *Comercio exterior y subdesarrollo. La política comercial española y sus repercusiones en las relaciones económicas hispano-británicas de 1772 a 1914* (Madrid: Instituto de Estudios Fiscales, 1978), *Conèixer la història de Catalunya. Del segle XVI al XVIII* (Barcelona: Vicens Vives, 1983), *La catedral de Girona* (Barcelona: Lunwerg, 2002), *Per a una història de Girona. Una bibliografia bàsica* (Girona: CCG Edicions, 2008).

Ha dirigit, amb Ph. Wolf, una *Histoire de la Catalogne* (Tolosa: Privat, 1982), amb edicions en català (Vilassar de Mar: Oikos-Tau, 1982) i en castellà (Vilassar de Mar: Oikos-Tau, 1992).

1. Una aproximació general

Ara fa més de cent anys, Salvador Sanpere i Miquel[1] va posar les bases històriques i documentals per a l'estudi de la Guerra de Successió. Ho va fer amb un to positivista i combatent els postulats de la historiografia romàntica («*No se sirve a la patria disimulando los errores de sus pueblos*»). Ell mateix es va ocupar de transcriure a Viena les *Narraciones históricas* de Francesc de

1. Sanpere i Miquel, Salvador. *Fin de la nación catalana.* Barcelona: L'Avenç, 1905. Edició facsímil. Estudi introductori de Joaquim Albareda Salvadó. Barcelona: Ed. Base, 2001.

14481 Indice Historico 126.indd 85 03/12/13 12:16

Castellví, que trigaren prop d'un segle a ser editades, i va avançar en el terreny del coneixement de les implicacions internacionals del conflicte, l'evolució de les actituds polítiques a l'interior de la societat catalana, les decisions polítiques que van dur a la resistència a ultrança, i el caràcter brutal de la repressió, les conseqüències físiques i humanes a Catalunya i específicament a la ciutat de Barcelona. Però Sanpere espera encara la biografia que reclama Joaquim Albareda a l'estudi introductori de la seva obra sobre la fi de la nació catalana.

En realitat, les coses no havien canviat pràcticament gens el 1969, quan Henry Kamen[2] va fer el seu llibre sobre la guerra a Espanya. El mateix autor, vint anys més tard, el 1990, explica que va voler fer una aportació sobre la guerra sense entrar en el seu desenvolupament a Catalunya i en els aspectes interns del conflicte al Principat. Ell mateix diu que hi havia estudis en marxa i que no volia interferir-hi. Però en el text d'aquesta conferència de 1990 no s'està d'afirmar amb tota rotunditat que abstenir-se de tractar Catalunya va ser un error per part seva, «ja que encara no disposem d'un bon estudi del paper de Catalunya durant la guerra».[3]

Per sort, des de 1990 fins ara, el panorama ha canviat radicalment. Quan, l'any 2014, arribin els actes commemoratius i ens inundi una literatura de circumstàncies, més carregada de bona fe patriòtica que de rigor històric com ens temem, Catalunya ja tindrà la feina feta. Avui el panorama és radicalment distint del desert que es dibuixava fa més de vint anys, en el qual escassament excel·lien les magnífiques aportacions de Joan Mercader Riba,[4] consagrat a l'estudi de Felip V, des del seu refugi madrileny, el seu ostracisme científic de Catalunya provocat per les dificultats respiratòries.

2. Kamen, Henry. *The War of Succession in Spain, 1700-1715.* Londres: Weidenfeld and Nicholson, 1969. Edició en castellà, Barcelona: Ed. Grijalbo, 1974.

3. Kamen, Henri. «L'onze de setembre del 1714, fi de la nació catalana?». En *La commemoració de l'onze de setembre a Barcelona.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1994, pàgs. 89-95. La citació és de la pàgina 89.

4. Mercader Riba, Joan. *Felip V i Catalunya.* Barcelona: Edicions 62, 1968, és el destil·lat més complet dels treballs de Mercader sobre la guerra i sobre la Nova Planta.

14481 Indice Historico 126.indd 86 03/12/13 12:16

Tornant un moment a Sanpere, convé recordar que el dramatisme del títol del seu llibre amagava, però, la convicció que el 1714 moria un estat, un model d'estat, i una organització específica, mentre que «un pueblo vive mientras su lengua vive». És un dels arguments que porta Kamen a reformular el títol de Sanpere amb un interrogant en afirmar sense embuts que «fou la destrucció de les seves institucions el que, de fet, portà no a la fi, sinó al principi de la nació catalana».

En el terreny de les síntesis de caire generalista, podem dir que avui, des de Catalunya, s'han fet les principals contribucions al coneixement de les causes, el desenvolupament i les conseqüències de la Guerra de Successió. Cal subratllar especialment les aportacions d'Albert Garcia Espuche,[5] concentrat en el coneixement al detall de la societat catalana, de les activitats econòmiques, de les xarxes mercantils, de la vida de les ciutats, de la connexió del món rural i del món urbà, del paper articulador de Barcelona. En segon lloc, cal fer esment de les aportacions de J.M. Torras Ribé,[6] que, a partir del coneixement aprofundit del món dels municipis de l'Antic Règim, n'ha detallat la seva evolució abans i després de la Nova Planta per concentrar-se després en l'estudi de la guerra, el setge i la resistència de Barcelona, i les accions més dures i la contumàcia repressora de Felip V en els primers anys de domini borbònic de Catalunya; el llibre sobre

5. Garcia Espuche, Albert. *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña. 1550-1640.* Madrid: Alianza Editorial, 1998; *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714).* Vic: Eumo Editorial, 2005; *La ciutat del Born. Economia i vida quotidiana a Barcelona. Segles XIV-XVIII.* Barcelona: Ajuntament, 2009, i *Barcelona, 1700.* Barcelona: Empúries, 2010. L'exploració sistemàtica de la documentació econòmica ha permès a l'autor dibuixar sobretot la cronologia de l'evolució econòmica de Catalunya, les característiques del redreç del darrer terç del segle XVII i el sorgiment de nous intercanvis, nous mecanismes de producció i nous lideratges socials, amb la qual cosa es conforma el context necessari per entendre la complexitat dels interessos en joc i les posicions en conflicte durant la guerra a Catalunya.

6. Torras i Ribé, Josep M. *Els municipis catalans de l'Antic Règim. 1453-1808.* Barcelona: Curial Edicions, 1983; *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714).* Barcelona: Rafael Dalmau, 1999, i *Felip V contra Catalunya. Testimonis d'una repressió sistemàtica.* Barcelona: Rafael Dalmau, 2005.

14481 Indice Historico 126.indd 87 03/12/13 12:16

la Guerra de Successió és fruit d'una exploració molt detallada dels fets de guerra i les seves conseqüències sobre el territori i sobre la població i ha esdevingut una guia imprescindible. Finalment, i després d'una llarga trajectòria de recerca, edicions de documents i estudis doctrinals, la síntesi que culmina l'aportació catalana és la de Joaquim Albareda Salvadó,[7] que concentra una aportació bibliogràfica molt completa, innovadora i remarcable entorn dels fets de la guerra i les seves causes i conseqüències, les idees en conflicte i confrontació, les contradiccions socials, els models d'estat, i una aportació rellevant en el seguiment de les giragonses internacionals en el terreny bèl·lic i diplomàtic i en el descabdellament específic del «cas dels catalans». El seu darrer llibre de síntesi sobre la guerra culmina un edifici bibliogràfic on es combina la màxima especialització i la concentració en un dels temes clau de la guerra, Catalunya, amb l'exploració adequada i actualitzada de la dimensió internacional del conflicte i les seves particularitats peninsulars al llarg i ample de tota la geografia, amb un èmfasi especial en tots els territoris de la Corona d'Aragó, però també amb incursions a tots els altres territoris i les implicacions indestriables entre el desenvolupament bèl·lic, les actituds socials i els temes en conflicte.

Faig un intent d'estat de la qüestió que pretendria girar el mitjó de l'òptica de Kamen del 1990 i que es concentra sobretot en una visió des de Catalunya: Catalunya endins i Catalunya enfora. Però, malgrat aquesta visió, no es pot passar per alt i deixar de subratllar la important aportació que per al País Valencià, el Regne de València, ha fet Maria Carmen Pérez Aparicio,[8] la

7. Albareda Salvadó, Joaquim. *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714).* Barcelona: Crítica, 2010. Obra síntesi i compendi d'una bibliografia abundantíssima que impregna totes les llistes bibliogràfiques i que combina el rigor documental, la revisió crítica i les interpretacions contrastades. Albareda tanca i omple el buit que Kamen detectava vint anys abans.

8. Pérez Aparicio, Carmen. *Canvi dinàstic i Guerra de Successió. La fi del Regne de València.* València: Edicions 3 i 4, 2008, idees que reitera al seu article «Catalunya i València durant la Guerra de Successió. "La comuna, empresa de la llibertat"». *Manuscrits,* núm. 30, 2012, pàgs. 77-100, i que són la culminació d'una

14481 Indice Historico 126.indd 88 03/12/13 12:16

qual, malgrat el desencadenament dels fets a partir de la derrota d'Almansa del 1707, pondera els punts de contacte, la solidaritat, «la defensa comuna de la llibertat», aclareix el profund conflicte social valencià i aprofundeix en el procés cap a la liquidació dels furs del Regne de València. La guerra hauria propiciat durant un temps breu la síntesi de la Corona d'Aragó, unitat política des de l'especificitat institucional de cada territori.

Voldria afegir encara, en aquesta aproximació generalista, l'abundància d'obres col·lectives, congressos, cicles de conferències, edicions de revistes de contingut monogràfic, i molt singularment l'obra col·lectiva dirigida per Agustí Alcoberro i objecte ja d'una segona edició.[9]

No cal dir que també són aportacions significatives en una visió perifèrica en algun cas, o amb una visió ponderada dels models en joc en els altres, els llibres de caràcter monogràfic que Henry Kamen, Virginia León i Ricardo García Cárcel[10] han dedicat a les figures del nou rei Borbó i a la figura del rei que no

---

extensa bibliografia dedicada al tema des del seu *De l'alçament maulet al triomf botifler*. València: Edicions 3 i 4, 1981, passant per la seva síntesi sobre «La Guerra de Sucesión de España», en *Historia de España de Menéndez Pidal*. Madrid: Espasa-Calpe, 1993, pàgs. 301-503, i finalment les seves darreres aportacions als congressos sobre la guerra celebrats el 2005 a Barcelona i Lleida.

9. Alcoberro, Agustí (dir.): *Catalunya durant la Guerra de Successió*. 3 vols. Barcelona: Ara Llibres, 2006.

10. Kamen, Henry: *Felipe V. El rey que reinó dos veces*. Madrid: Temas de Hoy, 2000. En contrast, Virginia León Sanz ha dedicat bona part dels seus esforços de recerca a la figura de l'Arxiduc, al qual ha consagrat sengles monografies i principalment *Carlos VI. El emperador que no pudo ser rey de España*. Madrid: Aguilar, 2003. Finalment, Ricardo García Cárcel fa un esforç de síntesi i proposa una visió perifèrica del tema d'Espanya, amb un capítol final en què repassa les posicions dels historiadors davant de la figura del primer Borbó, i intenta un equilibri ponderat entre el que per a ell són les posicions dels historiadors partidaris de justificar el benefici modernitzador de l'absolutisme i els historiadors que de forma genèrica situa en el terreny del nacionalisme català i que defensen la càrrega democratitzadora de l'opció austriacista, i, encara més específicament, la pròpia evolució del parlamentarisme català. García Cárcel, però, conclou que a la història hi ha exemples dels dos casos! García Cárcel, Ricardo: *Felipe V y los españoles. Una visión perifèrica del problema de España*. Barcelona: Plaza y Janés, 2002.

14481 Indice Historico 126.indd 89 03/12/13 12:16

va ser, Carles III (VI), l'Arxiduc. També C. Martínez Shaw i M. Alfons, si bé amb una visió que atorga al rei Felip V una funció i un capteniment modernitzadors que es presta a encetar un debat historiogràfic, no pas per contrast amb l'Arxiduc, sinó per discussió de fons sobre el sentit de l'absolutisme en el context general espanyol i europeu[11] que Albareda replica, tot acollint-se a la bibliografia europea més recent que revisa fins i tot el sentit i el paper de l'absolutisme a França. L'any 2000, amb motiu dels tres-cents anys de l'entronització de Felip V el 1700, va donar peu a una explosió bibliogràfica que en part han recollit Pere Molas, R. Cerro i M. A. Fargas.[12]

2. El progrés en l'edició de textos

Ara fa vint anys, en el Tercer Congrés d'Història Moderna de Catalunya, Núria Sales[13] ens recordava com, amb anterioritat, havia comminat la comunitat científica dels historiadors a anar directament a les fonts i a fer ús de les grans compilacions de les Constitucions i altra documentació que existia i era esmentada de segona o tercera mà, o bé, com deia Sales, era del tot ignorada. Insistia en la necessitat de disposar d'edicions crítiques i edi-

11. Martínez Shaw, Carlos; Alfonso, M. *Felipe V.* Madrid: Arlanza Ediciones, 2001, i, finalment, les actes del congrés dedicat a *Felipe V y su tiempo.* Edició d'Eliseo Serrano. Saragossa: Institución Fernando el Católico, 2004, 2 vols.

12. Molas, Pere; Cerro, R.; Fargas, M.A. *Bibliografía de Felipe V.* Madrid: Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales, 2004.

13. Sales, Núria. «Institucions polítiques catalanes en vigílies de la seva abolició. Una tasca historiogràfica urgent. La reedició de la Compilació de Constitucions de 1588-1589, la publicació dels processos de Cort de 1585-1705». *Actes del 3 Congrés d'Història Moderna de Catalunya. Pedralbes, Revista d'Història Moderna*, núm. 13-1, 1993, vol. i, pàgs. 275-284. Molts dels treballs de Núria Sales, alguns una autèntica primícia intuïtiva, com aquest, s'han incorporat al volum *De Tuir a Catarroja. Estudis sobre institucions catalanes i de la Corona d'Aragó (segles xv-xvii).* Catarroja-Barcelona: Afers, 2002; de manera molt especial, el treball en què apunta la importància desapercebuda de la Conferència dels Tres Comuns, que incità alguna de les recerques més innovadores d'aquests darrers anys, com veurem més endavant.

14481 Indice Historico 126.indd 90 03/12/13 12:16

cions modernes dels textos que havien nodrit l'activitat política i parlamentària de Catalunya, els seus Braços i els seus Comuns en diferents moments crucials de la seva trajectòria en el tràn-sit del segle XVII al XVIII. Com passava també amb les aproxi-macions de caràcter general, la situació, pel que fa a l'edició de documents, era pràcticament un desert, i, durant molt de temps, l'edició que havia fet Carlos SECO SERRANO[14] de les *Memorias* del marquès de San Felipe l'any 1959 va ser una flor que no feia estiu. Ja l'any 1993, el panorama havia començat a canviar de forma incipient. Però ara la situació és tota una altra. La Generalitat de Catalunya s'ha ocupat de l'edició dels *Dietaris de la Generalitat*,[15] que, d'aquesta manera, complementen les ja velles aportacions del *Dietari del Consell de Cent*, el famós *Manual de novells ardits*; la mateixa institució, a través del Departament de Justícia, ha tingut cura de l'edició de les grans compilacions de les actes de Corts i dels Braços. Finalment hem vist l'edició del text de les *Narraciones históricas*[16] de Francesc de CASTELLVÍ, en aquest cas a càrrec d'una fundació privada, i així hem pogut seguir de primera mà les idees que movien els homes de Carles III, l'Arxiduc, i com alguns dedicaven les lentes i llargues hores del seu exili a construir un discurs sobre la seva pròpia peripècia històrica convertida en el símbol de tot un poble derrotat. Haurem de tornar a Castellví quan parlem de l'exili, però val la pena de deixar ara i aquí constància que «la figura de Castellví, doncs, respon perfectament a la de l'home compromès amb els seus ideals i amb el seu país fins a les últimes conseqüències: amb la

14. BACALLAR I SANNA, V. (marquès de San Felipe). *Comentarios de la guerra de España e Historia de su rey Felipe V.* Ed. de Carlos SECO SERRANO. Madrid: BAE, 1957.

15. A nosaltres ens interessa reportar aquí l'edició *Dietaris de la Generalitat. Vol x, 1701 a 1713.* Edició a cura de Xavier CAZENEUVE, Silvia JURADO, Vicenç RUIZ i Joan SOLER, amb pròleg de Joaquim ALBAREDA i Eduard MARTÍ, i sota la direcció de Josep M. SANS TRAVÉ. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2007.

16. CASTELLVÍ, Francesc de. *Narraciones históricas desde el año 1700 hasta el año 1725.* Ed. de J.M. MUNDE i de J.M. ALSINA. Madrid: Fundación Elías de Tejada, 1997-2002, 4 vols.

14481 Indice Historico 126.indd 91 03/12/13 12:16

lluita fins al darrer moment —quan la defecció guanyava adeptes entre la noblesa— i, quan la resistència ja no va ser possible, escrivint la història de la guerra per deixar constància en la memòria de futurs lectors sobre l'aposta i el coratge dels catalans».[17] I també en el terreny privat hem vist com es posaven a disposició de la comunitat científica les obres de Narcís Feliu de la Peña, que acrediten un posicionament, historiogràfic, polític, doctrinal i econòmic, activíssim en el desenvolupament de l'opció austriacista.[18] Per la seva banda, l'Institut d'Història Jaume Vicens Vives de la Universitat Pompeu Fabra, de la mà de l'editorial Eumo de Vic, s'ha ocupat de posar a l'abast una àmplia col·lecció de textos i memorials (com el *Despertador de Catalunya* o el *Via fora els adormits*),[19] que enriqueixen la nostra visió de les idees que movien els homes durant i després del conflicte. L'edició de la

17. Albareda Salvadó, Joaquim. «*¿Qué cosa es la España?* L'Espanya composta segons l'austriacista Francesc de Castellví». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, xv, 2004, pàgs. 113-123; la citació és de la pàg. 114. Albareda edita un text inèdit de les *Narraciones* que complementa l'apartat citadíssim sobre Espanya del que es desprèn l'aplicació d'un mer sentit geogràfic al concepte d'Espanya, mentre que s'afirma el concepte d'entitat política de la Corona d'Aragó i s'estableix la unitat lingüística entre Catalunya i València.

18. Feliu de la Peña, Narcís: *Fénix de Cataluña.* Edició facsímil. Barcelona: Ed. Base, 1975, amb un estudi introductori d'Henry Kamen que posava de manifest tota la càrrega de confiança en el redreç de Catalunya, en la resurrecció de les seves pròpies cendres i en el ressorgiment després dels anys de decadència. Però, sobretot, l'edició facsímil dels *Anales de Cataluña*. Barcelona: Ed. Base, 1999 i 2009, amb un estudi de Jaume Sobrequés i Callicó. Vegeu també Duran, Eulàlia: «Narcís Feliu de la Peña, historiador i polític». *Afers. Fulls de Recerca i Pensament*, núm. 20, 1995, pàgs. 73-86. Per valorar el paper i el sentit de l'actuació d'aquest grup liderat per Narcís Feliu de la Peña, situat ja fa temps per Pierre Vilar en la seva autèntica dimensió històrica, cal recórrer als treballs d'Oliva i Ricós, Benet: *La generació de Feliu de la Peña. Burgesia mercantil i Guerra de Successió.* Lleida: Pagès Editors, 2000, i «De la revolta a la integració. La continuïtat de la burgesia mercantil austriacista». En Segon Congrés de *Recerques*: *Enfrontaments civils, postguerres i reconstruccions.* Lleida: Recerques-Pagès Editors, 2005, vol. iii, pàgs. 85-101.

19. La relació del contingut dels cinc volums de documents editats es pot trobar en la llista bibliogràfica annexa al final d'aquest article. Són peces singulars, petites perles, il·lustratives d'un pensament actiu, en evolució i de reivindicació constant des dels marges de la llibertat, la flexibilitat i la llibertat d'acció econòmica.

14481 Indice Historico 126.indd 92 03/12/13 12:16

documentació de la Junta General de Braços del 1713 i de l'ambaixada de Pau Ignasi de Dalmases culmina una tasca de recuperació que alhora il·lumina un procés de transformació, radicalització, transversalitat social, permeabilitat i democratització, en expressió de Núria Sales, de les institucions del parlamentarisme català.[20] Els treballs que ha desvetllat de forma encara incipient aquesta Junta de Braços i sobretot les recerques que s'han fet i publicat sobre la composició, el funcionament i l'actuació de la Conferència dels Tres Comuns,[21] han provocat noves interpretacions sobre el constitucionalisme català i sobre el capteniment de diversos sectors de la societat catalana en relació amb la defensa d'un sistema de vigència i prevalença sempre actualitzada de les Constitucions. Núria Sales[22] i Eva Serra han fet valer els seus coneixements de la documentació i del funcionament institucional per tal de remarcar que el coneixement de la Junta de Braços i de la Conferència dels Tres Comuns capgira les interpretacions que teníem d'aquesta època. Per a Sales, les Constitucions ho són tot menys «una mera supervivència medieval»; per a Eva Serra, «van servir... de referència per a endegar un projecte polític alternatiu a la monarquia autoritària...» i les Conferències dels Tres Comuns «van ser la resposta de la societat catalana a l'immobilisme aristocratitzant de la monarquia i feren avançar l'adequació de la representació política a les bases socioeconòmiques en transformació del territori».[23] És el mateix

20. *Junta General de Braços de 1713. L'ambaixada Dalmases i altra documentació.* Barcelona: Generalitat de Catalunya-Departament de Justícia, 2008.

21. Martí, Eduard. *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714). Una institució decisiva en la política catalana.* Lleida: Pagès Editors i Fundació Ernest Lluch, 2008, i, del mateix autor, *La classe dirigent catalana. Els membres de la Conferència dels tres Comuns i del Braç Militar (1697-1714).* Barcelona: Fundació Noguera, 2009.

22. Sales, Núria. «Abans del 1714. Cap a una democratització de les institucions catalanes». En *La commemoració de l'onze de setembre a Barcelona.* Barcelona: Ajuntament, 1994, pàgs. 96-104.

23. Serra i Puig, Eva. «La vida parlamentària en la Corona d'Aragó, segles xvi-xvii, una aproximació comparativa». *Actes del 53 Congrés...* Barcelona, 2005, pàg. 536.

14481 Indice Historico 126.indd 93 03/12/13 12:16

que ha dit Josep Fontana quan ha afirmat que les «Constitucions de Catalunya no eren cap anacronisme passadista, sinó la base d'un projecte de futur renovador que podia haver ajudat a construir una Espanya on tots els súbdits fossin tan "*repúblicos*" com els anglesos».[24]

Recentment i reprenent la tradició de memòries i textos militars, Pere Molas ha editat les Memòries del duc de Berwick i J.M. Iñurritegui les del comte de Robres, que enriqueixen la nostra visió dels fets de la guerra i dels seus condicionaments estratègics, doctrinals i polítics.[25]

Finalment, convé no passar per alt la importància que va adquirir la propaganda escrita, la publicística, els memorials, les argumentacions jurídiques, polítiques o teològiques a favor d'una opció o altra. S'ha ponderat ja per part de molts autors la importància de la «guerra de la ploma», després que, en una data ara ja tan reculada com el 1966, M. Teresa Pérez Picazo inventariés la importància de la guerra de pamflets i libels que va proliferar.[26]

En aquesta línia i per a Catalunya, ha representat un pas molt important i aclaridor el llibre de Rosa Maria Alabrús,[27] la qual, fent un recorregut cronològic dels fets i dels temes en conflicte des del regnat de Carles II fins a mitjan segle XVIII, repassa la «guerra de la ploma», cita extensament els textos de les publicacions tant austriacistes com borbòniques i en destil·la els arguments principals per subratllar les posicions doctrinals o propa-

24. Fontana Lázaro, Josep. «La Guerra de Successió i les Constitucions de Catalunya, una proposta interpretativa». En *Del catalanisme al patriotisme.* Vic: Eumo, 2001, pàg. 29.

25. Berwick, duc de. *Memorias*. Edició de Pere Molas. Alacant: Publicacions de la Universitat, 2007, i Robres, Comte de: *Memorias para la historia de las guerras civiles de España*. Estudi preliminar i transcripció de J.M. Iñurritegui. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2008.

26. Pérez Picazo, M.T. *La publicística española en la Guerra de Sucesión.* Madrid: CSIC, 1966, 2 vols.

27. Alabrús, Rosa Maria. *Felip V i l'opinió dels catalans*. Lleida: Pagès Editors, 2001.

14481 Indice Historico 126.indd 94 03/12/13 12:16

gandístiques d'uns i altres a favor de les opcions respectives, fins al punt que en realitat el llibre tracta també de l'opinió contrastada dels catalans sobre Carles II, Carles III (Carles VI) i Felip V, i sobre els fets de guerra i la defensa final de la ciutat de Barcelona. Desfilen en els capítols successius i només a tall d'exemple l'*Alegación jurídico-política* del 1702, la *Invectiva al político gobierno de D. Francisco Velasco* (1705), el mateix *Cant dels ausells* del 1706, el *Crisol de felicidad* (1713), el *Despertador de Catalunya* (1713), la *Consideració del cas dels catalans* (1714) i el text fonamental sobre la *Lealtad catalana* del 1714, tenint en compte que en la majoria dels casos aquesta publicística podia ser anònima o d'atribucions dubtoses i que en realitat se solapa amb les grans publicacions doctrinals sobre el constitucionalisme, la representació i el poder del rei per legislar amb o sense les Corts, segons el punt de vista dels autors que en algun cas esmentarem més endavant.

Com hem vist, l'edició de textos no ha parat i no ha deixat d'il·luminar amb llum nova la visió complexa i composta del conflicte en la seva múltiple dimensió. I ara sabem molt millor que el mateix que va passar en l'àmbit peninsular va passar també en l'esfera internacional, en alguns casos amb noms tan conspicus com el de Daniel Defoe[28] o Jonathan Swift, al servei dels interessos materials i polítics de la monarquia britànica.

3. Redreç, guerra i revolta a la fi del segle XVII

Des de fa molts anys, els historiadors hem anat a buscar sobretot en el darrer terç del segle XVII, però també en el desenllaç i la fragmentació territorial de Catalunya desencadenats entre el 1640 i el 1659, les causes i l'origen de l'aixecament de Catalunya

28. DEFOE, Daniel. *Memorias de guerra del capitán George Carleton. Los españoles vistos por un oficial inglés durante la Guerra de Sucesión.* Estudi introductori de Virginia LEÓN SANZ. Alacant: Universitat, 2002, i *El capità Carleton*. Barcelona: La Mansarda, 2013. En tots dos casos traducció de l'obra del 1728.

14481 Indice Historico 126.indd 95 03/12/13 12:16

contra la causa borbònica. Ara fa prop de trenta anys, en un panorama gairebé desèrtic d'estudis monogràfics, els esquemes d'interpretació eren molt simples, elementals i sovint lineals. Catalunya era un país en crisi; Barcelona era una ciutat tenallada pels gremis i a punt de baixar a la segona divisió de les ciutats de la Mediterrània; la somnolència i l'anquilosament dominaven una estructura demogràfica i productiva que havien analitzat Jordi Nadal i Emili Giralt, i sobre la qual encara van tornar Manuel Arranz i Ramon Grau, entre d'altres.[29] Les reiterades guerres havien covat un cada cop més generalitzat sentiment antifrancès; alguns grups dinàmics de comerciants albergaren esperances en projectes econòmics emmirallats en Holanda i sembla que aquests grups trobaren, en la feblesa congènita i la condescendència del rei Carles II, un camí adobat per viure un idil·li amb la monarquia. Els historiadors apel·làvem al «neoforalisme» de la Corona, com la materialització d'aquesta entesa entre una classe dirigent emergent i la casa d'Àustria.

Ara, en canvi, sabem que el panorama és més complex, més variat, més ric.[30] James Amelang i Albert García Espuche[31] han

29. Nadal, Jordi; Giralt, Emili. «Barcelona en 1717-1718. Un modelo de sociedad preindustrial». En *Homenaje a don Ramon Carande*. Madrid, 1963, vol. II, pàgs. 277-305; Arranz, Manuel; Grau, Ramon. «L'economia urbana de Barcelona i la Guerra de Successió». *Recerques,* núm. 24, 1991, pàgs. 115-142. Aquests darrers autors insisteixen també en l'impacte de l'economia de guerra sobre el revifament de l'activitat mercantil i productiva d'alguns sectors molt concrets especialment de Barcelona.

30. Jaume Dantí ha fet recentment una posada al dia d'aquests temes i ha sintetitzat un estat de la qüestió a l'article «Catalunya entre el redreç i la revolta, afebliment institucional i diferenciació social». *Manuscrits, Revista d'Història Moderna*, núm. 30, 2012, pàgs. 55-76.

31. Amelang, James S. *La formación de una classe dirigente: Barcelona, 1490-1714.* Barcelona: Ariel, 1986, i *«Gent de la Ribera» i altres assaigs sobre la Barcelona moderna.* Vic: Eumo Editorial, 2008; Garcia Espuche, Albert. *La ciutat del Born. Economia i vida quotidiana a Barcelona, segles XIV-XVIII.* Barcelona: Ajuntament, 2009. Garcia Espuche ja n'havia donat un primer tast en un llibre anterior del 2004, però és sobretot en la magna obra sobre la ciutat del Born que es desplega tota la munició de materials de microhistòria que acaben donant uns contorns molt nítids als canvis socioeconòmics que finalment han modificat la cronologia

14481 Indice Historico 126.indd 96 03/12/13 12:16

capgirat la percepció de la societat i de l'economia. El primer ens ha descobert una dinàmica social (que també tingué conseqüències polítiques en el descabdellament de la guerra) de superació de la vella rigidesa estamental i de sorgiment d'unes noves classes socials lligades a la fusió entre la noblesa i la burgesia i expressades amb la puixança transversal a les institucions dels ciutadans honrats, la nòmina dels quals no deixa lloc a cap dubte. El segon ens ha descobert noves dinàmiques de producció, comercialització i organització del treball. Al cor mateix de la Barcelona gremial, apareixen grups cada cop més nombrosos de negociants que mouen les seves activitats amb enginy i flexibilitat i situen la producció fora dels seus propis tallers en un canvi d'escala que es tradueix també en el moviment ascendent del port de Barcelona i del conjunt dels ports de la façana marítima de Catalunya. La imatge d'una ciutat decadent ha de cedir davant de la imatge d'una capital forta i d'una xarxa de ciutats cada cop més dinàmica i alhora subsidiària de Barcelona. La major complexitat de l'entramat social també explicarà una major complexitat de la resposta variable dels grups socials en el conflicte, les adhesions i les desercions sovint creuades.

També sabem amb prou rellevància que les orientacions diguem-ne federalitzants i republicanes que es defensaven des de Catalunya topaven amb una actitud de la casa d'Àustria, que, lluny de ser condescendent amb les Constitucions, intentava per tots els mitjans cargolar més i més, interferir, aigualir les apetències catalanes, i reforçar la sobirania reial en una actitud regaliana molt pròpia de l'època. Fent de la necessitat virtut, al llarg de la guerra, la casa d'Àustria va ser inevitablement constitucio-

clàssica sobre la represa i sobre tots els altres temes que en depenien. L'abundantíssima bibliografia sobre la Barcelona del 1700 és sempre fillola de la recerca principal. Per la importància que adquirí durant el govern de l'Arxiduc i després a Viena, Ramon de Vilana Perlas, cal recordar aquí el treball de context social i urbà que ha dedicat a aquesta família Albert Garcia Espuche, Albert. «Els Vilana Perlas i la casa del Regomir: del notariat al poder». *Estudis històrics i documents dels arxius de protocols*, xxi, 2003, pàgs. 267-319.

14481 Indice Historico 126.indd 97 03/12/13 12:16

nalista a Catalunya i la Corona d'Aragó i va tenir una orientació més exigent i intervencionista a Hongria, per exemple, on foren els francesos els que ajudaren a atiar el conflicte, en una prova més del sentit utilitari i oportunista de les opcions diplomàtiques sempre al servei dels interessos d'uns o altres.

Per altra banda, ha adquirit notorietat la revolta del 1688 dels pagesos, els barretines, que, un cop més, Kamen reclamava que s'estudiés en un moment tan reculat com el 1979.[32] Més endavant, sobretot Jaume Dantí i Joaquim Albareda, però també Pere Molas Ribalta,[33] han perfilat l'autèntica importància, numèrica i qualitativa, del moviment. Una veritable revolta pagesa; una geografia de la revolta que arriba a les portes de Barcelona, lligada amb la duresa dels allotjaments; una revolta organitzada i estructurada, dirigida per pagesos benestants i compartida per un grup de milers de persones, prop de vint mil, que inquie-

32. Kamen, Henry. «Una insurrecció oblidada del segle xvii: l'alçament dels camperols catalans de 1688». *Recerques*, núm. 9, 1979, pàgs. 11-28, que, de fet, ja havia publicat abans en anglès el 1977 al *Journal of Modern History*.

33. Jaume Dantí hi va dedicar un llibre, *Aixecaments populars als Països Catalans (1687-1693)*. Barcelona: Curial Edicions, 1990. El mateix Dantí, però, una colla d'anys abans, ja hi havia dedicat un article que analitzava l'estat de la qüestió en aquell moment i deixava ben establerta la naturalesa de la revolta contra els allotjaments, més econòmica que política, amb contraposició camp-ciutat, i constatava discontinuïtat amb la revolta del 1640, perquè detecta un «canvi de composició social de la revolta respecte la de 1640»: «La revolta dels gorretes a Catalunya (1687-1689)». *Estudis d'Història Agrària*, núm. 3, 1979, pàgs. 79-100; la citació és de la pàg. 98. Joaquim Albareda hi ha dedicat diversos articles i algun apartat en més d'un dels seus nombrosos llibres sobre la guerra. Convé esmentar: «Els dirigents de la revolta pagesa de 1687-1689: de barretines a botiflers». *Recerques*, núm. 20, 1988, pàgs. 151-170; el primer capítol d'*Els catalans i Felip V, de la conspiració a la revolta (1700-1705)*. Barcelona: Ed. Vicens Vives, 1993, pàgs. 11-58, i, més recentment, «Els exiliats catalans de finals del segle xvii i principis del xviii en els Comtats: barretines, botiflers i carrasclets». En Canal, J.; Charlón, A.; Pigenet, P. (dir.). *Les exils catalans en France*. París: PUPS, 2005, pàgs. 51-64. Més especialitzat en l'aspecte més propagandístic que no pas de dimensió social, Pere Molas hi va dedicar el capítol «Propaganda i debat polític a la revolta dels "barretines"». A *Catalunya i la casa d'Àustria*. Barcelona: Curial Edicions, 1996, pàgs. 238-262, amb la inclusió de testimonis documentals d'aristòcrates al servei de la monarquia i del mateix virrei.

14481 Indice Historico 126.indd 98 03/12/13 12:16

ten alhora la monarquia i el món institucional català. Sabrem també que, refugiats a França, alguns dirigents pagesos van ser inevitablement filipistes, mentre que el gruix dels revoltats segurament nodrí partides de vigatans i l'aixecament antiborbònic del 1705.

Les noves aproximacions a la classe dirigent i sobretot al grup de Narcís Feliu de la Peña han permès acreditar que s'anava forjant una ideologia, un programa, un projecte, que acabà conformant «l'alternativa catalana», en expressió feliç d'Ernest Lluch.

Finalment, la duresa dels fets de guerra del 1697 i del setge de Barcelona podem situar-los com el punt d'arrencada del decantament cada cop més visible de l'entramat institucional català, més enllà de la dinàmica directa Diputació del General-Consell de Cent, cap a una composició social transversal i cap a una permeabilitat amb els nous sectors socials emergents que topa cada cop més amb la voluntat d'interferència de la monarquia i la incapacitat, en darrer terme, d'assumir i d'entendre els mecanismes d'una monarquia paccionada.

A l'hora, doncs, d'establir un quadre de les actituds socials al voltant del tombant de segle i la seva evolució posterior, un cop conegut el testament de Carles II en tot el procés fins a la desfeta de Catalunya el 1714, convé recordar que no és possible fer uns talls nets entre els diferents grups socials. Cal recordar que és un moment convuls i complex i que no és un moment de grans unanimitats. Sí, en canvi, que podem afirmar que es perfila per raons diverses una actitud majoritària, socialment àmplia, d'orientació primer resistentment constitucionalista i marcadament antifrancesa, després austriacista en el context central de la guerra i finalment més directament patriòtica i republicana, popular també i radical, en el moment final i desesperat de la resistència barcelonina.

Així, el clima d'efervescència social pagesa contra els allotjaments no trobà ressò entre les classes dirigents urbanes que per un temps miraven cap a un altre costat quan «burgesia i noblesa havien pactat pau, entesa i privilegis amb els Habsburg» i això porta Kamen a considerar que el regnat de Carles II és la més

14481 Indice Historico 126.indd 99 03/12/13 12:16

gran reconciliació entre Catalunya i la monarquia. És el que Albareda conceptua com una etapa de bones relacions d'un sector de la burgesia i de la petita noblesa amb la monarquia, si bé en un context de continuïtat constitucional i «federal», com ha apuntat també Josep M. Torras Ribé. Aquests grups momentàniament fan una treva, es repleguen davant la força de la revolta pagesa i per blindar els seus privilegis contra la radicalització i es produeix una ruptura entre la burgesia i la pagesia i entre aquesta i les institucions. En el context del conflicte dinàstic i finalment de la guerra es detecta i s'identifica, com apunta Fontana, «...la diversitat de les respostes d'una població que no va ser unànimement austriacista». Però, sent cert aquest context contradictori, també és molt evident que hi ha un nucli dirigent, una burgesia mercantil, unes noves classes socials emergents que lliguen el futur de la seva preeminència econòmica a un model polític que aspiren que s'assembli més al d'Anglaterra o al d'Holanda que al de la monarquia francesa. Les noves dades disponibles han permès a Josep FONTANA[34] reforçar aquesta idea sobre el canvi de tendència de l'activitat econòmica i el sorgiment de nous grups socials que eren expressió i intèrprets de la nova situació ara més detalladament coneguda des de les recerques de Francesc VALLS sobre el paper de l'aiguardent en els orígens de l'arrencada econòmica de Catalunya.[35] Per això justament no es pot establir netament un joc de contraris entre un suposat paradigma modernitzador de l'absolutisme i unes actituds arcaiques en el constitucionalisme, perquè a Catalunya la societat civil produeix una àmplia mobilització social, fins al punt que les noves classes emergents mouen i transformen les institucions i formulen netament les seves aspiracions econòmiques.

34. FONTANA LÁZARO, Josep. «En els inicis de la Catalunya contemporània. L'economia a la segona meitat del segle XVII». A GRAU, R. (ed.). *El segle de l'absolutisme, 1714-1808*. Barcelona: Institut de Cultura-Arxiu Històric de la Ciutat, 2002, pàgs. 13-21.

35. VALLS JUNYENT, Francesc. *La Catalunya atlàntica. Aiguardent i teixits a l'arrencada industrial catalana*. Vic: Eumo, 2003.

14481 Indice Historico 126.indd 100 03/12/13 12:16

En el context que dugué a la guerra i durant tot el seu desenvolupament, va quedant avui molt ben establert quines són les bases socials de l'austriacisme i posteriorment de la voluntat més radical de definir un marc propi per a Catalunya, fora de la confiança de tots els aliats que li havien fallat. Esvaïdes les opcions dinàstiques, s'obria un moment republicà que per pocs mesos expressa la coincidència màxima entre els nous grups socials que representaven els Comuns i els Braços i la direcció política del país, això sí, en un context desesperat de guerra i aïllament.

La majoria d'autors s'inclinen avui, amb matisos, per definir com a nous grups emergents una «protoburgesia» que modificà les dinàmiques establertes i paralitzants de la inamovible societat estamental. La permeabilitat és la nova realitat emergent. I convé recordar ara que, de forma premonitòria, ja fa molts anys, Pierre Vilar situava en aquest entorn burgès, en aquests grups de negociants, al voltant de la represa dels intercanvis i de l'activitat mercantil, tot el ferment renovador que ens trobarem al costat de Carles III inspirant una política econòmica que afavorís el desvetllament que intuïen[36] com han acabat confirmant a bastament moltes recerques posteriors.

Malgrat aquesta coincidència generalitzada darrerament, Antoni Simon Tarrés, a la recerca més de les continuïtats que de les discontinuïtats entre el 1640 i el 1705, ha cregut veure en el nucli que políticament encapçalava la dissidència de la dominació borbònica i l'afany per retornar a l'estatus constitucional anterior al 1640, «membres del braç militar pertanyents a la petita i mitjana noblesa barcelonina, així com alguns dels seus parents eclesiàstics».[37] L'entramat fort de parentiu que Simon ressalta en-

36. Totes les referències de la seva monumental *Catalunya dins l'Espanya moderna* es poden trobar exemplificades en un treball modèlic d'estudi monogràfic amb voluntat generalitzadora a *Le Manual de la Compañya nova de Gibraltar. 1709-1723.* París: SEVPEN, 1962; edició catalana a Reus: Centre de Lectura, 1990.

37. Simón Tarrés, Antoni. *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea.* València: Publicacions de la Universitat, 2011, pàg. 323.

14481 Indice Historico 126.indd 101 03/12/13 12:16

tre algunes famílies no contempla la permeabilitat, la porositat social, de les classes dirigents en una nova conjuntura econòmica on tenien ja més pes els comerciants i negociants que l'antiga noblesa. Per dir-ho més precisament, les coses a Catalunya s'havien decantat cap a «un conglomerat de petita noblesa i ciutadans honrats que estaven més a la vora de la burgesia que de l'aristocràcia», que configuraven una nova protoburgesia mercantil disposada a adaptar-se als nous temps i a obtenir noves condicions per a desenvolupar-se i créixer. La clau radica en el fet que «En la cruïlla entre absolutisme i representativitat, els catalans del segle XVII havien triat aquesta darrera opció, que tenia els seus orígens en una llarga tradició pactista, però que era, a més, la que convenia a una societat que optava pel creixement comercial».[38]

El paper de la Conferència dels Tres Comuns sobre la qual tornarem es nodreix, més i més, de nous sectors socials que fins aleshores no havien tingut presència en els Braços, i d'un pes relatiu cada cop més gran dels ciutadans honrats per damunt de la noblesa, com a efecte de l'economia com a ascensor social. Precisament per definir la base social de l'austriacisme en els diferents territoris de la monarquia, amb la llista i l'anàlisi de l'envergadura de les confiscacions, Virginia León situa la difusió social en una geografia variable, feta a Catalunya d'una àmplia i extensa base social, mentre que a Castella la conformaren l'alta noblesa, sectors eclesiàstics i funcionaris mitjans amb els comerciants de Múrcia i Cartagena.

Anant més enllà, podem dir que a Catalunya es produeix una ràpida i àmplia impregnació dels Braços d'aquests nous sectors socials emergents que podem estudiar a partir de les nòmines que ha explorat Eduard Martí i que acrediten un procés de permeabilitat creixent.

La dimensió popular de la Barcelona resistent esdevé en darrer terme i a les acaballes de la guerra el gruix central de la re-

38. Fontana Lázaro, Josep. «La Guerra de Successió: causes i motius». A *L'aposta catalana a la Guerra de Successió, 1705-1707.* Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2005, pàgs. 18 i 19.

14481 Indice Historico 126.indd 102 03/12/13 12:16

sistència, perquè hi ha, amb les excepcions conegudes, una fuga de nobles, burgesos i canonges a Mataró per veure i esperar el desenllaç final i fatal de la Guerra. El possibilisme dels primers moments esdevé distància tèbia o simple deserció interessada a darrera hora. És el que acostuma a passar a les guerres civils i que ha apuntat amb ironia punxant Núria Sales parlant d'abans i també d'ara.[39]

4. Els fonaments doctrinals i polítics: Neoforalisme? Constitucionalisme, patriotisme, parlamentarisme, república

El pretès idil·li entre les classes dirigents catalanes i el rei Carles II nasqué més d'una condescendència acomodatícia mútua que no pas d'un gir realment «federal» i «foralista» del darrer dels Àustria. Un acord o sintonia entre aquest i grups assentistes i prestamistes del rei, la nova burgesia de negocis que hem esmentat, promoguts ràpidament a ciutadans honrats. Les bases d'intervenció i de poder que limitaven efectivament el sistema constitucional català no foren alterades en cap moment i seguiren dominades pel rei a través del control estricte de les insaculacions. Avui ja no es pot sustentar la idea d'un ressorgiment constitucionalista inspirat, emparat i promogut pel rei. Les resistències de Carles II a determinades aspiracions catalanes per tornar a la situació política anterior al 1640 o al 1652 només es compen-

39. La pregunta sobre si els partidaris de l'Arxiduc eren catalanistes i els de Felip V anticatalans deixa entreveure que, darrere d'aquest conflicte, la complexitat no admet simplificacions lineals. I no tan sols això, sinó que, anant més enllà, amb el seu estil característic, Sales es pregunta, en el cas que Catalunya hagués mantingut l'actitud contemporitzadora de l'etapa 1700-1705 i no s'hagués sumat a la rebel·lió contra Felip V, si els seus drets i llibertats s'haurien mantingut intactes com en el cas del País Basc i Navarra, tot desmentint la globalitat uniformitzadora del centralisme d'encuny francès. SALES, Núria. «Els botiflers». En *Senyors bandolers, miquelets i botiflers. Estudis sobre la Catalunya dels segles XVI al XVII.* Barcelona: Empúries, 1984, pàg. 142.

14481 Indice Historico 126.indd 103 03/12/13 12:16

sen per les seves febleses. La majoria d'autors, en les seves contribucions recents o no tant, han posat ja en qüestió la vigència del concepte del neoforalisme. X. Gil o Joaquim Albareda[40] ho han apuntat amb claredat i conclouen que avui el concepte *neoforalisme* no s'ajusta a la realitat històrica del moment i dels fets als quals s'havia aplicat. L'entesa no era un miratge, però era un *statu quo* acomodatici sense cedir posicions. Ara, no queda cap dubte sobre el capteniment de les classes dirigents catalanes i sobre l'evolució de la realitat política a Catalunya que aspirava a mantenir un sistema basat en criteris constitucionalistes i pactistes amb una clara capacitat de renovació i amb l'evidència que no era ni volia ser, com han explicat Victor Ferro o Josep Fontana,[41] un sistema petrificat i arcaic sinó que comportava en ell mateix elements de modernització participativa inequívocs, de democratització, per dir-ho amb conceptes que li ha plagut d'emprar a Núria Sales.[42] Fent una síntesi que molts autors havien negat i també desacreditat, superant les aparents contradiccions, Catalunya havia fet la tria del creixement comercial simultani al desenvolupament d'un sistema polític representatiu. No hi ha, doncs, un reduccionisme arcaïtzant en defensa de privilegis, sinó la voluntat de promoure un sistema polític generalitzable, aplicable a tothom i benèfic per a tots.

40. Gil, Xavier. «La Corona de Aragón a finales del siglo xvii: a vueltas con el neoforalismo». En Fernández Albadalejo, P. (ed.). *Los Borbones, dinastia y memoria de nación en la España del siglo xviii.* Madrid: Marcial Pons-Casa de Velázquez, 2001, pàgs. 97-115; Albareda, Joaquim. *La Guerra de Sucesión de España*..., pàg. 42.

41. Ferro, Víctor. *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta.* Vic: Eumo, 1987. L'esforç de sistematització i la novetat de l'aportació d'aquest llibre que abordava per primer cop una aproximació a la història de les institucions catalanes marquen un abans i un després en l'estudi de l'entramat institucional català anterior al 1716; Fontana, Josep. «La Guerra de Successió i les Constitucions de Catalunya: una proposta interpretativa». En Albareda, Joaquim (ed.): *Del patriotisme al catalanisme.* Vic: Eumo, 2001, pàgs. 13-30.

42. Sales, Núria. «Abans del 1714: cap a una democratització de les institucions catalanes». En *La commemoració de l'onze de setembre a Barcelona.* Barcelona: Ajuntament, 1994, pàgs. 96-104.

14481 Indice Historico 126.indd 104 03/12/13 12:16

Eva Serra detecta ja el 1700 i el 1701 un gest de sobirania en el conflicte de la vicerègia i apunta un fil interpretatiu de tot el procés més en clau nacional —gest de sobirania si voleu—, que en clau dinàstica. Momentàniament, el camí que ha de retrobar Catalunya per aquests objectius de sobirania se situa en l'opció de «veure en l'austriacisme la possibilitat de refer el seu constitucionalisme». En altres paraules, es concreta «l'aspiració catalana de fer del conflicte dinàstic l'ocasió política idònia per obtenir una monarquia més sensible a les transformacions de la societat catalana i més respectuosa amb les constitucions».[43]

Una altra cosa és com es concreta, en el conflicte i la pròpia evolució doctrinal i ideològica, la conciliació entre el pactisme constitucionalista i els postulats regalians que no eren absents d'algunes de les construccions doctrinals de l'austriacisme. Com ha explicat Jon Arrieta, també hi ha un austriacisme amb velleïtats regalianes. És el contrast que s'estableix entre l'obra de Francisco Solanes, *El emperador político y política de emperadores* (1700-1707), que ha estudiat José M. Iñurritegui[44] i que estableix que, si calia, el bé comú se situava per damunt de la voluntat del rei, mentre que uns quants anys més tard, el 1711, la publicació de l'obra de Francesc Grases i Gralla, *Epítome o compendi de les principals diferències entre les lleis generals de Catalunya i los capítols del redreç o ordinacions del general d'aquella*, establia que no legislava el rei i la cort, ni el rei amb la Cort, sinó el rei a la Cort.[45] Naturalment aquestes matisacions no sig-

43. Serra Puig, Eva. «Voluntat de sobirania en un context de canvi dinàstic (el debat de la vicerègia, novembre de 1700 a març de 1701)». En *Una relació difícil. Catalunya i l'Espanya moderna*. Barcelona: Ed. Base, 2007, pàgs. 109-180, i «El pas de rosca en el camí de l'austriacisme». En *Del patriotisme al catalanisme...*, pàg. 103 i pàgs. 98-99; les citacions per aquest ordre.

44. Iñurritegui, José M. «Las virtudes y el jurista, *El emperador político* de Francisco Solanes y el amor a la patria». *Actes del 53è congrés de la Comissió Internacional per a l'estudi de la Història de les institucions representatives i parlamentàries.* Barcelona: Parlament-Museu d'Història de Catalunya, 2005, pàgs. 429-446.

45. Arrieta, Jon. «L'antitesi pactisme-absolutisme durant la Guerra de Successió a Catalunya». En *Del patriotisme al catalanisme...*, pàg. 119.

14481 Indice Historico 126.indd 105 03/12/13 12:16

nificaven la liquidació del constitucionalisme, però si un afebliment de les aspiracions de Catalunya, i això va desencadenar una tempesta promoguda pels tres comuns i que va acabar amb la retirada i la destrucció de tots els exemplars de l'obra de Grases. En el contrast entre pactisme i absolutisme, la posició doctrinal i socialment dominant a Catalunya defugia els debats essencialistes i se situava més tocant de peus a terra, lluny dels grans principis en què es pretenia emparar el poder del rei.

Per altra banda, un cop definit l'àmbit de l'austriacisme com un camí cap al reforçament del constitucionalisme, un cop reconegut que tal com havien anat les coses a les Corts del 1701-1702 i el 1705-1706 existia «un constitucionalisme viu», es pot concloure, com ho fa Joaquim Albareda, que: 1) «Diversos indicadors avalen la idea de l'evolució del model polític català fonamentat en les Constitucions cap a un sistema més obert i participatiu»; 2) «Allò que defineix aquest patriotisme català és el fet constitucional, cívic, basat en el llegat polític romà de la llibertat republicana», i 3) «Comptat i debatut, les llibertats, lleis i drets de la pàtria es van anteposar al component dinàstic en la Guerra de Successió».[46]

Si explorem el contingut de les aportacions dels autors més directament vinculats a l'austriacisme i als grups socials emergents, podem fins i tot fer un pas més. En les obres de Juan Amor de Soria, de Ramon de Vilana Perlas, de Narcís Feliu de la Peña o de Francesc de Castellví, amb un fil de continuïtat des de la guerra fins a l'exili, Ernest Lluch[47] hi ha detectat, i amb ell altres autors que han seguit les seves petjades, una «concepció d'una monarquia composta, plural, i concèntrica des de cadascuna de les unitats originàries»; s'hi pot trobar una visió plurinacional d'Espanya que Joaquim Albareda ha concretat en l'edició d'un

46. Albareda, Joaquim. Estudi introductori a l'edició de les *Constitucions, capítols de Cort, 1701-1702, 1705-1706*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2006, pàgs. xxii a xxiv.

47. Lluch, Ernest. «El programa polític de la Catalunya austriacista». En *Del patriotisme al catalanisme...*, pàg. 130.

14481 Indice Historico 126.indd 106 03/12/13 12:16

text, inèdit en part, de les *Narraciones históricas* de Francesc de Castellví.[48]

Fet i fet, com ha conclòs Eva Serra, darrere l'austriacisme hi havia subjacent una guerra nacional en defensa del model polític que els regnes de la Corona d'Aragó compartien i que acabaren perdent.

El lligam entre un estat d'opinió social ampli, la defensa de les Constitucions, l'impuls d'un model i un projecte nacionalment compost i econòmicament obert a nous sectors de negocis, l'adaptació i la modernització del sistema polític i la conducció dels afers de la guerra, es fa a traves de l'actuació de la Conferència dels Tres Comuns (1697-1713), que ja hem esmentat. L'aportació que ha fet sobre aquest tema Eduard Martí amb els seus diferents treballs ha capgirat molts punts de vista i ha il·luminat la idea d'un constitucionalisme evolutiu, democratitzador, si la paraula és utilitzable, socialment molt permeable.[49]

Actua des del setge de Barcelona del 1697 i fins a la Junta de Braços del 1713. Entre aquestes dues dates és l'organisme director de la política catalana, dóna entrada en el joc polític directiu a sectors socials procedents del comerç i de la burgesia, significa la participació de l'home comú a la vida política i desplega una activitat frenètica i activíssima sense precedents en els Braços convencionals. «La conferència va erigir-se en un mecanisme necessari per coordinar l'actuació de les institucions catalanes en defensa de

48. Tant Ernest Lluch com Jon Arrieta havien esmentat aquest text a la part ja publicada, però Joaquim Albareda va afegir-hi un fragment a «Qué cosa es la España? L'Espanya composta segons l'austriacista Francesc de Castellví». *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XV, 2004, pàgs. 113-123.

49. Martí, Eduard. «La Conferència dels Tres Comuns sota el govern de l'Arxiduc Carles III, 1705-1713». En *L'aposta catalana*..., pàgs, 267-274; «La Conferència dels Comuns: una institució per a la defensa de les Constitucions a Catalunya (1698-1714)». *Actes del 53è Congrés de la CIEHIRP*, 2005, pàgs. 447-466, i, sobretot, els seus dos llibres: *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714). Una institució decisiva en la política catalana.* Vilassar de Mar: Fundació Ernest Lluch, 2008, i *La classe dirigent catalana. Els membres de la Conferència dels Tres comuns i del Braç Militar (1697-1714).* Barcelona: Fundació Noguera, 2009.

14481 Indice Historico 126.indd 107 03/12/13 12:16

les Constitucions.» Amb aquesta intenció, en aquest lapse de temps va fer 517 reunions, va emetre 227 consells diferents i va formular 160 documents, en representació del Braç Militar, del Consell de Cent i la Diputació de Catalunya, i va exercir una funció assessora als representants dels comuns en temes greus que afectessin tota la comunitat, i, a mesura que la situació es complicava, el seu caràcter assessor va esdevenir més i més determinant i decisori.

Vist, doncs, en el seu conjunt, podem precisar que l'etapa de la guerra no és una etapa monolítica i invariable. Més aviat, tot i tothom es mou i a vegades molt de pressa. La societat mou les institucions; els accents diversos al voltant del regalisme o de l'absolutisme, des de dins de l'austriacisme i des del filipisme, tenen sovint un caràcter transversal i creuat. Tant, que la polarització al voltant dels dos candidats, els moviments que simbolitzen l'adhesió a l'un o a l'altre —l'austriacisme i el filipisme—, no són ben bé conceptes útils per establir els termes del debat. D'aquí que, un cop descartat en el debat historiogràfic el neoforalisme com a expressió d'entesa entre les classes dirigents i la monarquia, per condescendència de la monarquia, passin a un primer pla els termes lligats a la vigència, la transformació i la modernització de les Constitucions i de la seva expressió parlamentària. En el context del primer moment després de la mort de Carles II i el coneixement del seu testament, és en aquests termes que es planteja; Eva Serra ho resumeix dient que «durant aquest període, en tot moment les Constitucions semblen preocupar molt més que no la dinastia», i, és clar, la formulació d'un conflicte de competències amb el nou rei a l'hora d'acceptar el nou virrei i les exigències de Catalunya per iniciativa del Braç Militar i de la ciutat de Barcelona, quan la Diputació ja havia plegat veles, es produeix «en aquells moments, però, no com a fruit d'una altra opció successòria, sinó com a tarja de presentació sobiranista envers el nou rei».[50]

50. Serra Puig, Eva. «Voluntat de sobirania en un context de canvi dinàstic. (El debat de la vicerègia, novembre de 1700-març de 1701)». En *Una relació difícil.*

14481 Indice Historico 126.indd 108 03/12/13 12:16

D'aquí que, abans que Catalunya es fiqui en una guerra, que, segons com es miri, no era la seva guerra, es produeixin encara els dos moments àlgids de constitucionalisme, les Corts dels anys 1701-1702 i les dels anys 1705-1706, que hem comentat fa un moment. Amb un rei o altre i fins a aquest segon moment no semblava perillar en cap dels dos casos un constitucionalisme que hauria mostrat tant amb l'un com amb l'altre un equilibri precari inestable.

Però, a partir del 1707, les coses es giraren de forma irreversible cap a l'absolutisme impulsat per Felip V i els seus assessors. El capteniment borbònic ja no oferia cap escletxa de dubte. El joc ja estava repartit i Catalunya penjava del costat dels aliats, de la mateixa manera que hi penjava l'Arxiduc, primer rei i després emperador. La subordinació a la supremacia militar britànica d'uns o altres deixava, en realitat, a la intempèrie les aspiracions constitucionals de Catalunya.

I, en darrer terme, quan el gradualisme fracassa, quan no es veu marge de cap mena per a una entesa raonable, les posicions de Catalunya i un gruix important de catalans derivaran cap a actituds republicanes. O tot o res.

5. La dimensió múltiple del conflicte. Una guerra mundial i una guerra civil

La querella dinàstica que va desencadenar el testament de Carles II no sembla pas, als ulls de la majoria dels agents implicats en la guerra, el fet més rellevant. Però la tria que finalment va fer Carles II posava en risc els equilibris internacionals i, en bona mesura, entrava en contradicció amb els diferents intents de partició de les possessions espanyoles que havien anat dibuixant les potències mundials. D'una banda, doncs, equilibri mundial a par-

Catalunya i l'Espanya moderna. Barcelona: Ed. Base, 2007; les citacions són de les pàgines 118 i 165, respectivament.

14481 Indice Historico 126.indd 109 03/12/13 12:16

tir del desmantellament d'un imperi en crisi; nou equilibri econòmic a partir de les concessions i de les compensacions a les parts. Aquestes serien les claus abans, durant i després de la guerra en totes les negociacions. Al final de tot el procés, els objectius assolits s'assemblaven molt als plantejats a l'inici. Només que, pel camí, hi van perdre la vida 1.200.000 persones i refer el mapa d'Europa i del món va tenir un preu molt alt, sobretot per a Catalunya, que va veure com la mateixa dimensió internacional de la guerra que havia estat l'estímul principal a l'inici per entrar-hi arriscant seria també al final l'excusa per deixar-la a l'estacada. La guerra mundial, com no s'han estat de dir alguns, va resoldre un nou ordre, però Catalunya va ser la torna.

La segona dimensió de la guerra a escala estrictament peninsular i de la monarquia espanyola és la d'una autèntica guerra civil. Els mapes de la guerra a la Península esgarrifen per les similituds amb fets posteriors, però acrediten una geografia del conflicte que dibuixaria també els pilars territorials futurs de la monarquia absoluta durant el segle XVIII i també en dates més recents. La condició de guerra civil implanta el dret de conquesta i la conculcació i supressió *de facto* de tots els altres drets. Guanya qui guanya i perd qui perd. Però finalment també hi ha una dimensió «regional» del conflicte, que per a alguns significa un conflicte civil a escala catalana, de catalans contra catalans en expressió de Kamen,[51] simplement perquè no hi ha una plena

51. KAMEN, Henry. «L'onze de setembre del 1714. Fi de la nació catalana?». En *La commemoració de l'Onze de Setembre a Barcelona.* Barcelona: Ajuntament, 1994, pàg. 91: «Fos on fos que esclatessin els conflictes a Catalunya, i esclataren pràcticament a tot arreu, no es tractava tan sols d'una lluita dels nacionalistes catalans contra els filipistes, sinó dels catalans contra catalans». On és ben evident que es produeix una barreja de conceptes actuals i històrics que ja s'ha encarregat de discutir Joaquim Albareda. Per les mateixes dates, Xavier TORRES I SANS va apuntar a un fet rellevant de cara a la interpretació de tot el procés a «Nacions sense nacionalisme. Pàtria i patriotisme a l'Europa de l'Antic Règim». *Recerques*, núm. 28, 1994, pàgs. 83-89: el concepte nació no admet una aplicació retrospectiva estàtica. Les arrels del patriotisme al 1700 són d'una altra mena i en aquest sentit no hi ha cap dubte que «El nacionalisme català contemporani no és pas una prolongació de la Guerra dels Segadors»; la citació és de la pàg. 89.

14481 Indice Historico 126.indd 110 03/12/13 12:16

unanimitat social. Quan hem repassat les actituds socials davant la guerra, i la seva pròpia evolució, ja hem vist com al principi la qüestió dinàstica no era rellevant i ningú no es disposava a posar en qüestió les Constitucions. Fins que Almansa, el 1707, marca un gir irreversible, el filipisme es decanta per l'abolició de tots els drets històrics «només» dels territoris «rebels» i a Catalunya es va produint un decantament asimètric i multidireccional amb adhesions contrastades per problemes de veïnatge, d'interessos o de contemporització social. I la suma de tot això no desmentiria a Catalunya un sentiment majoritari favorable al patriotisme constitucional i a la preservació d'un model d'estat compost que havia començat a evolucionar i havia arribat a donar carta de naturalesa i de representació a nous grups socials emergents que no haurien tingut cap paper en unes Corts petrificades i lligades estrictament a les inèrcies del passat.

6. Catalunya sense rei; Felip V nou rei (1700-1705)

La celebració de les Corts als anys 1701-1702 i la presència de Felip V a Barcelona no feien preveure encara el descabdellament del conflicte que coneixem.[52] En més d'un moment el rei va estar temptat de marxar de Barcelona sense tancar les Corts, però finalment s'acabaren amb grans acords i grans avenços que satisfeien les aspiracions dels grups econòmics que representava, entre d'altres, Narcís Feliu de la Penya. El triomf del pactisme deixa, però, sense resoldre el tema dels allotjaments i el tema de la interferència del rei en les Corts pel dret de desinsaculació de les bosses dels Braços. Eduard Puig, en una tesi a la Univer-

52. Albareda i Salvadó, Joaquim. «Les Corts de 1701-1702 i de 1705-1706. La represa del constitucionalisme». Introducció a l'edició de les *Constitucions, Capítols i Actes de Cort, 1701-1702; 1705-1706*. Barcelona: Parlament de Catalunya-Departament de Justícia, 2006, pàgs. xvii-xlv. També amb anterioritat a aquesta edició, tenim les aportacions de Jaume Bartrolí. «La Cort de 1701-1702. Un camí truncat». *Recerques*, núm. 9, 1979, pàgs. 57-75.

14481 Indice Historico 126.indd 111 03/12/13 12:16

sitat Pompeu Fabra, ha explorat el pes i la importància de les insaculacions en aquest context. Però, passada aquesta entesa inicial i fins al 1705, quan tot esclata, no para de créixer la tensió i les causes de distanciament i desconfiança amb el filipisme. El rei i els seus assessors tracten de compensar el que creuen que ha estat una cessió excessiva i el nomenament del virrei Velasco el 1704 és una clara manifestació en aquest sentit. Els excessos del virrei van omplint el vas de la paciència. Però, tot i així, l'any 1704 les coses no estaven prou madures i la societat no estava prou encesa; la proximitat de la flota aliada i la conspiració avortada mostren algunes de les limitacions del moviment austriacista, que no acabà de catalitzar fins que el 1705 es va fer explícit l'acord amb Anglaterra. L'any 1704 posa en evidència la irritació del virrei amb la Conferència dels Tres Comuns i la corresponent detenció d'algun dels seus membres més conspicus. Però s'anava covant un estat latent de malestar: tensió entre les institucions i el rei, violació reiterada de les Constitucions per part del monarca, animadversió cap al virrei, francofòbia, i un conjunt de mesures que atacaven l'arrel mateixa del constitucionalisme i que, alimentades pels nous assessors francesos del rei, permetien als catalans trencar el principi de lleialtat i fidelitat jurat al nou rei. Si el rei incomplia els tractes, les institucions catalanes ja no estaven obligades a mantenir els seus. Des de Catalunya, es congria una base austriacista important; un partit que anirà definint un projecte polític per a tot Espanya i que, portat a les últimes conseqüències, al final de la guerra abandonarà les vel·leïtats intervencionistes i tractarà d'ocupar-se només de Catalunya mateix.

El que el 1704 no va ser possible, ho fou l'any següent. Clima favorable en l'alçament dels vigatans[53] i estímul definitiu amb el

53. Antonio Espino aborda aquesta qüestió com a culminació del seu estudi sobre les guerres en territori català i de frontera en el regnat de Carles II. La cronologia establí una clara continuïtat entre l'impacte de les guerres de finals del segle xvii i l'ambient favorable a un aixecament que anava madurant des d'aquell moment i que esclatà de manera explícita el 1705. *Cataluña durante el reinado de Carlos II. Política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697.* Bellaterra: Univer-

14481 Indice Historico 126.indd 112 03/12/13 12:16

pacte de Gènova subscrit justament pels vigatans en representació de tot Catalunya. La convocatòria de les Corts als anys 1705-1706 obria les portes a una nova etapa en la qual es tractaria de fer rei d'Espanya el rei dels catalans i de la Corona d'Aragó i a Catalunya s'avançaria en un perfeccionament de l'equilibri entre el rei i les Corts fent un pas més que en les Corts de 1701-1702 i establint més garanties per al compliment de les Constitucions.

Però la revolta antiborbònica té diferents replecs. Més clarament antisenyorial a València, més transversal a Catalunya, i més elitista a Castella amb una major indiferència popular. L'adhesió de Catalunya a l'Arxiduc concentra una actitud de defensa de les Constitucions, la defensa d'un programa econòmic, de llibertat de comerç i de control dels productes francesos, de rebuig dels allotjaments i del record que havien deixat els exèrcits francesos. Els contemporanis, però, no sabien que els excessos que ja coneixien empal·lidirien al costat de l'efecte devastador de la guerra, la presència dels dos exèrcits, i l'acció anorreadora empresa per les tropes borbòniques un cop van veure que acabarien decantant la balança.

7. Insurrecció i Guerra. Canvi de rei. Carles d'Àustria, Carles III (1705-1713)

L'any 2005 es va celebrar un congrés a Barcelona que, sota el títol «L'aposta catalana a la Guerra de Successió, 1705-1707»,[54]

---

sitat Autònoma, 1997, i «Els vigatans i la guerra (1698-1705). De l'autodefensa a la intervenció militar internacional». En *L'aposta catalana...*, 2005, pàgs. 389-402. Com a estudi dels antecedents de la guerra i de les posicions a Catalunya i la Corona d'Aragó, Antoni Espino ha dedicat més recentment un llibre a la defensa del model constitucional en època de Carles II: *Guerra, fisco y fueros. La defensa de la Corona de Aragón en tiempos de Carlos II.* València: Publicacions de la Universitat de València, 2007.

54. *Actes del Congrés celebrat a Barcelona del 3 al 5 de novembre de 2005.* Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2005. El conjunt de textos de referència, ponències i comunicacions i la conferència inaugural i de cloenda formen un

14481 Indice Historico 126.indd 113 03/12/13 12:16

representava tota una declaració d'intencions i d'interpretació. A partir del 1705, amb la insurgència estimulada per l'opció de les potències aliades, Catalunya en realitat no feia una opció dinàstica, que també, sinó que feia una aposta per endegar el seu propi futur en uns termes de llibertat que ja es veia a venir que amb l'administració borbònica esdevindria del tot impossible, però que, amb l'opció austriacista, era més plausible. Abans mateix del pacte de Gènova (20 de juny de 1705), ja era clar que «*existió un movimiento general de rebelión y un estado de opinión favorable al archiduque en 1705*».[55]

La immediata celebració de Corts per part de Carles III marcà el punt culminant del constitucionalisme i el ple desplegament de les idees dels grups austriacistes que havien definit un cos de doctrina política i econòmica al servei alhora dels seus interessos econòmics i de l'aprofundiment d'un sistema polític de poders compartits. Les Corts acaben de perfeccionar el Tribunal de Contrafaccions, autèntic tribunal constitucional de l'època, i tanquen l'actualització de la Constitució de l'Observança com a garantia i fonament d'una concepció plural de la monarquia de base constitucional. En aquesta etapa es despleguen tots els arguments, tant dels que volien avançar en la línia esmentada, com dels que aspiraven a atorgar més poders al rei, fos quin fos. En el camp creuat de filipistes i austriacistes, els posicionaments absolutistes, regalistes i/o constitucionalistes, són transversals. Però amb el descabdellament dels fets a partir de la batalla d'Almansa i la volta de cargol que fa l'absolutisme, del sector filipista mateix sorgeixen veus que no veuen amb bons ulls la pràctica directament abolicionista que anirà adquirint preponderància. Hi ha sectors de reformisme moderat que abominen de l'estricta aplicació del dret de conquesta i de la liquidació de qualsevol vestigi del passat, que rebutgen els fonaments doctrinals de la Nova Planta i que mantingueren una posició favorable al manteniment

compendi ampli i complet del progrés historiogràfic per a una etapa incial de la guerra que té i adquireix amb aquest volum tota l'entitat que li correspon.

55. Albareda, Joaquim. *La Guerra de Sucesión de España...*, pàg. 173.

14481 Indice Historico 126.indd 114 03/12/13 12:16

del constitucionalisme. Sigui com sigui, finalment no es formula una estricta equiparació a les lleis de Castella, un aplanament i igualació, sinó que, a redós de les mateixes circumstàncies de la guerra, prospera un sistema mixt de liquidació, d'una banda, de les lleis pròpies a València (29-VI-1707) i Aragó, assaig per a Catalunya, i un sistema fiscal nou singular i específic emparat amb una militarització creixent de les societats sotmeses que veuen en la presència de l'exèrcit l'eina comminatòria per a l'obediència imposada.[56]

Hi ha aportacions monogràfiques diverses sobre l'evolució dels fets de guerra i les implicacions territorials de la Guerra de Successió, com els treballs de José Juan Vidal sobre les Balears, el de Mònica Ferrer Juandó sobre el Rosselló, el de Gregorio Colás Latorre sobre Aragó o els profusos de Carmen Pérez Aparicio ja esmentats sobre el Regne de València.[57] Pel que fa a Catalunya, els estudis que sintetitza Joaquim Albareda acrediten en els inicis la suma d'una manifesta actitud antifrancesa, una fatiga dels allotjaments, l'exasperació pels excessos i la intransigència de l'administració borbònica, però també la reculada progressiva del front austríac al territori de Catalunya que per l'oest i pel nord anava cedint places essencials i anava perfilant una geografia cada vegada més reduïda a unes esferes limitades, si bé significatives. La mateixa geografia que Josep M. Torras Ribé ha posat en primer pla de la repressió prèvia a la contu-

56. José M. IÑURRITEGUI ha establert les bases per comprendre el contingut i els objectius de la Nova Planta i ha posat l'accent també en el dilema entre reformisme moderat o abolició pura i dura. A *Gobernar la ocasión. Preludio político de la Nueva Planta de 1707.* Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2008 i en la transcripció i edició de les memòries del CONDE DE ROBRES. *Memorias para la historia de las Guerras Civiles de España.* Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2006.

57. JUAN VIDAL, José. «La Guerra de Successió a la Corona d'Espanya: les Illes Balears, filipistes, austriacistes i anglesos». En *L'aposta catalana...*, 2005, pàgs. 415-428; COLÁS LATORRE, Gregorio. «Los decretos de Nueva Planta en Aragón: una involución política». En *L'aposta catalana...*, pàgs. 373-388; FERRER JUANDÓ, Mònica. «El Rosselló i la monarquia francesa (1659-1721): guerres, resistències, identitats». En *Del patriotisme al catalanisme...*, pàgs. 263-288.

14481 Indice Historico 126.indd 115 03/12/13 12:16

màcia sistemàtica del moment final que ell també ha estudiat.[58] En aquest context s'apunta des d'algun estudi una certa tensió i contraposició entre Barcelona i la resta de les capitals, de la mateixa manera que hi haurà reticències cap als militars professionals i un estira-i-arronsa entre els diferents sectors que lideraven la resistència. L'anticipació cronològica d'Aragó i València, que va servir d'assaig general, de banc de prova, per a la Nova Planta Borbònica, va anticipar també per a aquests territoris els mètodes repressius que ja hem comentat per a Catalunya, com ha explicitat Enrique Giménez López,[59] bo i subratllant el pes de la militarització de la societat i la implantació de noves figures fiscals per sistematitzar la pressió econòmica compensatòria de la guerra.

8. Catalunya sense rei. La guerra de Catalunya (1713-1715)

Des del 1709, Lluís XIV, molt més que no pas Felip V, no va parar de burxar per acabar la guerra i fer la paus amb les potències enemigues. La pròpia evolució de la guerra, la mort de l'emperador Josep I i la successiva coronació de Carles VI, les variacions tàctiques en les converses de pau, van anar abocant primer a l'abandonament de Barcelona per part de l'Arxiduc (27-IX-1711), després l'evacuació de la ciutat i de tots els camps de batalla per les tropes aliades i la sortida d'Isabel Cristina de Brunswick de Barcelona el 17 de març de 1713. Del parèntesi iniciat en aquest moment i fins al final del 1714, són les vint-i-quatre lletres de l'em-

58. Torras Ribé, Josep M. «Catalunya després de la batalla d'Almansa: els desastres de la guerra contra la població civil (1707-1711)». *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, núm. 24, 2004, pàgs. 311-334.

59. «"Contener con más autoridad y fuerza". La repressió de l'austriacisme als territoris de la Corona d'Aragó (1707-1725)». En *Del patriotisme al catalanisme*..., pàgs. 221-238. L'any 2000, Enrique Giménez havia publicat també un article similar a Salamanca a *Cuadernos Dieciochistas*, i l'any 1999, concentrat a València, ja havia pubicat *Gobernar con una misma ley. Sobre la nueva planta borbònica en Valencia.* Alacant: Universitat, 1999.

14481 Indice Historico 126.indd 116 03/12/13 12:16

peradriu al marquès de Rialp, Ramon de Vilana Perlas, que va publicar Ernest Lluch a partir d'una primera publicació del 1854 a Viena.[60]

Malgrat que encara penjava un fil prim entre Barcelona i Viena, la realitat és que Catalunya va quedar en els darrers compassos de la guerra a la seva única sort. La guerra internacional havia cedit tot el protagonisme a la diplomàcia, es van preparar els tractats de pau que van donar lloc a 23 tractats entre gener del 1713 i febrer del 1715. La victòria conservadora a Anglaterra va portar els *tories* al Govern i no perderen el temps i es concentraren a negociar els aspectes territorials i econòmics de les compensacions en relació amb el comerç amb Amèrica i el comerç dels esclaus. Malgrat que el 1714 els *whigs* tornaren al Govern amb el rei Jordi I, el procés estava prou avançat per no fer marxa enrere i el pacte de Gènova del 1705 que obligava els anglesos amb relació a Catalunya es va reduir a un feix de bones intencions i una certa mala consciència que no es van materialitzar en res. Per molt que la publicística de l'època apel·lava a les consciències i a la paraula donada, el «cas dels catalans» era, des de l'òptica internacional, un cas perdut. No hi havia res a fer, i, si hi havia alguna cosa, no hi havia ni força ni voluntat per fer-ho. Curiosament la marxa dels esdeveniments a Catalunya mateix mantenia un to de vibració patriòtica, però mirava de reüll les poquíssimes possibilitats de represa internacional del conflicte. En el fons la guerra es va allargar per dignitat, però també per un càlcul tàctic per veure si a la taula de les negociacions el preu final comportava la preservació de les llibertats de Catalunya. No tan sols els britànics, sinó que durant un temps llarg el mateix Lluís XIV hauria volgut una sortida honrosa en aquest sentit. Però Felip V es va mostrar implacable i intransigent. A la recerca de sortides no hi va mancar un conjunt d'opcions que expressaven la consideració i entitat que s'atorgava al «cas dels

60. LLUCH, Ernest. «24 lletres de l'emperadriu Elisabeth a Ramon de Vilana Perlas (1713-1714) a *L'alternativa catalana (1700-1714-1740)*». Vic: Eumo, 2001, pàgs. 139-152.

14481 Indice Historico 126.indd 117 03/12/13 12:16

catalans», si bé finalment tot quedà en no res perquè en el joc de la diplomàcia internacional Catalunya va rebre la consideració de moneda de canvi. Tots els intents de negociació en una conjuntura canviant i amb una predisposició momentàniament major dels anglesos amb l'arribada al tron de Jordi I, com hem dit, van sucumbir a la *realpolitik*! En algun moment s'havia especulat amb diverses fórmules (atribuir Catalunya i Espanya a la casa d'Àustria, en un repartiment diferent de la resta de possessions, o l'adscripció a la casa d'Àustria de Catalunya i els regnes d'Aragó i València, o finalment la conversió de Catalunya amb Mallorca i Eivissa en una república) que no van prosperar. L'actitud del duc de Berwick, l'assetjant que complia estrictament les ordres de Lluís XIV, duia al sotmetiment per la guerra i a l'aplicació de les mesures que en algun moment ja s'havien insinuat el 1706 per part d'alguns assessors francesos de Felip V.[61]

En aquestes circumstàncies, la Conferència dels Comuns va promoure la convocatòria de la Junta de Braços, els debats corresponents, i la decisió de resistir que es va adoptar per l'empenta del braç reial i contra el criteri del braç eclesiàstic i del braç militar. L'edició dels processos deliberatius del braç reial i del braç militar ens permet de conèixer el capteniment dels representants en la circumstància difícil i dramàtica en què es trobava Catalunya i l'esperit que els animava. L'edició que inclou també les accions i les gestions documentades de Pau Ignasi de Dalmases com a ambaixador del Consell de Cent, principalment a Anglaterra, posa de manifest la «coexistència d'institucions amb forta representació social en un mar monàrquic i imperial», i, com ja hem esmentat, deixa fora de dubte que «les institucions de la terra eren d'una transversalitat social i desplegaven graus

61. Vegeu, sobretot, de Joaquim Albareda. *El «cas dels catalans». La conducta dels aliats arran de la Guerra de Successió.* Barcelona: Fundació Noguera, 2005. Albareda reprèn sintèticament el tema i l'explica amb claredat a *La Guerra de Sucesión*..., pàgs. 386 a 418, amb un capítol específic. Amelot proposava aquell any la construcció d'una Ciutadella a Barcelona i l'abolició de tots els privilegis.

14481 Indice Historico 126.indd 118 03/12/13 12:16

d'adhesió d'una manera també incontestable».[62] En la seva síntesi, Albareda, reprenent l'argumentació tan sovint esmentada d'Eva Serra o de Núria Sales, i ara amb més ingredients coneguts, ha pogut afirmar que en el període del 1700 al 1713 s'havia produït una obertura social dels braços que «mediante el acceso de artesanos y payeses facilitó la implicación del estamento popular en la defensa de las constituciones» i va impulsar «una evolución lógica del sustrato de tonos cívico-republicanos que impregnaban el constitucionalismo y el patriotismo catalán, una suerte de "republicanismo monárquico", hacia una república *de facto*, entre julio de 1713 y septiembre de 1714».[63]

El detall del darrer episodi de la guerra, el setge i les operacions militars per a la presa de Barcelona han estat l'objecte d'un llibre singular, ben documentat, molt visual i amb il·lustracions gràfiques que detallen l'evolució del setge i fan que entri pels ulls.[64]

Aquest mateix any s'ha publicat un repertori de biografies dels personatges d'aquesta època i una nòmina dels principals implicats en el setge de Barcelona. Francesc Serra tracta de donar un perfil biogràfic clar als personatges més coneguts i als més anònims sempre a l'empara de les aportacions de la bibliografia i sense concessions gratuïtes i ens acosta a la diversitat social, estamental i cultural dels personatges que van lligar el seu nom i les seves vides a aquest moment històric transcendent,[65] que, de manera pionera, havia estudiat ja fa anys Santiago Albertí.[66]

62. *La Junta General de Braços de 1713. L'ambaixada Dalmases i altra documentació (1713-1714).* Barcelona: Parlament de Catalunya-Departament de Justícia, 2008; les citacions de la introducció de Joan Pons Alzina a la pàg. XIII.

63. ALBAREDA, Joaquim. *La Guerra de Sucesión de España*..., pàgs. 367 i 368.

64. HERNÁNDEZ, Francesc-Xavier. *El setge de Barcelona.* Il·lustracions de Guillem H. PONGILUPPI. Barcelona: Angle Editorial, 2012.

65. SERRA I SELLARÈS, Francesc. *Els herois del 1714. Els defensors de Catalunya.* Barcelona: Base, 2013. Reis, virreis, polítics, militars, guerrillers, un espia i un mariner, homes de cultura i eclesiàstics desfilen ordenadament i acuradament.

66. ALBERTÍ, S. *L'onze de setembre.* Edició de R. Brotons, Barcelona: Albertí Editor, 2006.

14481 Indice Historico 126.indd 119 03/12/13 12:16

9. Les conseqüències de la guerra. Repressió, exili, reconstrucció

Finalment i ja fora del marc cronològic estricte de la Guerra de Successió, és indubtable que en dates ben recents han adquirit una nova dimensió els estudis que apunten a algunes conseqüències mal conegudes de la guerra. Sembla clar que sempre ha prevalgut l'impacte físic (destrucció del barri de Ribera, efectes materials de la mateixa guerra), el desmantellament institucional (decret de Nova Planta), la nova política fiscal (amb la creació i la implantació del Reial Cadastre) i l'intent de desarticulació del marc cultural, universitari i lingüístic.[67] Podríem afegir-hi encara la perpetuació del règim d'allotjaments i la continuïtat, de fet, d'un sistema basat en l'ocupació militar i la força (la simbologia de la Ciutadella), i, per damunt de tot, la pèrdua de pes i de representació política d'una societat que va veure com tots els càrrecs es concentraven en poques mans o s'allunyaven en mans dels ocupants.

Cadascun d'aquests temes té el seu propi desenvolupament historiogràfic, en el que ara no és convenient d'entretenir-nos, si bé podem fer-hi alguna referència escadussera per deixar clar que la nova situació no era gens innòcua i mai no va ser ben acceptada del tot. Sí, però, que cal deixar clar que, pel que fa a l'entramat institucional i a la creació del nou Estat, l'arrel del canvi més significatiu s'enfonsa en les mateixes entranyes de la guerra i molt particularment, com ja hem esmentat, en el gir que la derrota aliada a Almansa el 1707 propicia de la mà dels sectors més intransigents que envoltaven Felip V i que l'aconsellaven fer net del tot,

67. Ferran Soldevila, en el marc de la Universitat Autònoma, va publicar el seu *Barcelona sense universitat i la restauració de la universitat de Barcelona (1714-1837). Contribució al centenari.* Barcelona: Universitat, 1938, que arrenca justament dels acords de liquidació de la universitat a la ciutat. Soldevila, en la seva *Història de Catalunya.* Barcelona: Alpha, 1962, 2a ed., l'any 1934 havia tingut l'encert i la visió de remarcar les profundes implicacions i els condicionants inapel·lables de la dimensió internacional de la guerra.

14481 Indice Historico 126.indd 120 03/12/13 12:16

liquidar les Constitucions, fer valer l'ocupació militar i el principi de la pena per desobediència, i començar de bell nou un edifici que oblidés per sempre als ulls del monarca un passat de poders compartits i així posar fi a la monarquia composta. Josep M. Torras i Ribé ha posat de relleu i ha documentat extensament la duresa repressiva, la brutalitat de la revenja, la pulsió de fer taula rasa, de partir de zero, l'aplicació literal i radical del dret de conquesta.[68]

Ja fa molts anys, Joan Mercader Riba va posar els fonaments de l'anàlisi de la nova realitat política, administrativa, militar i cultural imposada a Catalunya,[69] i el seu exemple ha acabat donant fruits retrospectius per anar a buscar a Aragó i València els antecedents de la desconstrucció institucional i a les Balears les darreres conseqüències.[70] I, encara en el marc de les conseqüències de la guerra però depassant els objectius d'aquest estat de la qüestió, convindria esmentar, encara que fos de passada, les aportacions més recents sobre el Cadastre i la nova política fiscal borbònica d'Agustí Alcoberro, Josep M. Delgado, Eduard Escartín i Emiliano Fernández de Pinedo, només a títol d'exemple.[71]

68. Torras i Ribé, Josep M. *Felip V contra Catalunya. Testimonis d'una repressió sistemàtica.* Barcelona: Rafel Dalmau, 2005. Cal fer esment també del llibre de Muñoz, Antoni; Català, Josep: *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736).* Madrid: Muñoz Català Editors, 2005.

69. Mercader Riba, Joan. *Felip V i Catalunya.* Barcelona: Edicions 62, 1968, especialment els seus treballs sobre la Superintendència. Amb posterioritat, Eduardo Escartín va dedicar un estudi monogràfic a la Intendència al llarg del segle xviii: *La intendència de Cataluña en el siglo xviii.* Barcelona: Santandreu, 1995.

70. A nivell general i com a primera provisió, la liquidació del Consell d'Aragó que aborda Jon Arrieta al seu llibre *El Consejo Supremo de la Corona de Aragón (1494-1707).* Saragossa: Institución Fernando el Católico, 1994, i per a cada territori: Morales Arrizabalaga, J. *La derogación de los fueros de Aragón (1707-1711).* Osca: Instituto de Estudiós Altoaragoneses-Diputación, 1986; Giménez, E. *Gobernar con una misma ley. Sobre la Nueva Planta borbònica en Valencia.* Alacant: Publicacions de la Universitat d'Alacant, 1999; Santamaria, A. *Nueva Planta de Gobierno de Mallorca. Emfiteusis urbana y real cabrevación.* Palma de Mallorca: Consell Insular de Mallorca, 1989, 2 vols.

71. Valgui com a referència per a tots, Alcoberro, Agustí. «El cadastre de Catalunya (1713-1845): de la imposició a la fossilització». *Pedralbes*, núm. 25, 2005, pàgs. 231-257.

14481 Indice Historico 126.indd 121 03/12/13 12:16

Darrerament, però, primer de la mà d'Ernest Lluch i més recentment amb els treballs d'Agustí Alcoberro, ens hem situat a la pista de l'exili, de la presència i el poder d'exiliats catalans i aragonesos a la cort imperial, també de les noves Barcelones! I sobretot darrere la pista del treball i les idees —la doctrina— dels que no es donaven per vençuts. Amor de Soria, Vilana Perlas o Francesc de Castellví, cadascun a la seva manera i amb papers ben diferents, representen una base doctrinal del «partit català» que va influir molt en els anys de govern de Carles III; no van excel·lir en el moment àlgid i terminal de la guerra, com hem vist, però van reprendre el seu paper i el seu activisme a la Cort i des de la Cort a Viena. Lluch aprofundeix en la doctrina i la praxi singulars dels personatges; Alcoberro explora la dimensió social, quantitativa i humana de l'exili.[72] De la provisió de mesures d'ajut material i de l'atenció al contingent d'exiliats, se n'ha ocupat també principalment Virginia León.[73]

Del treball d'Ernest Lluch convé sobretot retenir-ne l'aportació i l'encert d'interpretació global, ple d'intuïció, dels seus treballs. Es configura una alternativa catalana, una via pròpia, a la superació del tràngol successori, una manera de fer i de veure les coses més federal, menys absolutista, més orientada als poders compartits, al conglomerat territorial, a la vigència dels drets i llibertats, a un sistema constitucional. I la derrota d'aquesta via catalana configura en sentit restringit la Catalunya vençuda i en sentit ampli «*las Españas vencidas*» que ningú no sabria negar, excepte aquells, que també existeixen, que no estan disposats a atorgar a la Guerra de Successió una dimensió de guerra civil que ja hem vist que va tenir i amb quines conseqüències! Es dreça així i es documenta un pont entre la societat emergent al

72. Alcoberro, Agustí. *L'exili austriacista (1713-1747)*. Barcelona: Fundació Noguera 2002, 2 vols., i *La «Nova Barcelona» del Danubi (1735-1738). La ciutat dels exiliats de la Guerra de Successió.* Barcelona: Rafel Dalmau, 2011.

73. León, Virginia. «Represión borbònica y exilio austriacista al finalizar la Guerra de Sucesión Española». En Álvarez Ossorio, A.; García García, B.J.; León, Virginia (eds.). *La pérdida de Europa...* Madrid, 2007.

14481 Indice Historico 126.indd 122 03/12/13 12:16

final del segle XVII, les noves classes dirigents durant la guerra i un nucli central austriacista a l'entorn imperial que va seguir alimentant doctrinalment les expectatives d'una alternativa que costà que tornés a emergir i trigà a fer-ho.[74] Aquest pont de continuïtat doctrinal, de persistència de l'austriacisme, de pòsit ideològic, d'austriacisme «persistent i purificat» en expressió de Lluch, dedicada a Amor de Soria, als memorials reivindicatius del XVIII i a la represa neoforalista en la tradició parlamentària de les Corts de Cadis, té també la seva correspondència material i tangible. La persistència és també social i interna i s'expressa amb la revolta dels carrasclets, uns quants anys més tard del final de la guerra,[75] quan es produeix l'amenaça de la represa de l'aliança i de la guerra.

Els miracles en els quals confiaren els resistents del 1714 i que exemplificaven les beates visionàries eren del tot impossibles un cop decantada la balança internacional i abandonats els escenaris de guerra per part de tots els exèrcits imperials i aliats. En un darrer moment, abans del setge darrer, l'entesa i el pacte potser

74. LLUCH MARTÍN, Ernest. *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració.* Barcelona: Edicions 62, 1996; *Las Españas vencidas del siglo XVIII. Claroscuros de la Ilustración.* Barcelona: Ed. Crítica, 1999, i, finalment, en ordre invers de publicació respecte a la seqüència dels esdeveniments, *L'alternativa catalana (1700-1714-1740). Ramon de Vilana Perlas i Juan Amor de Soria: teoria i acció austriacistes.* Vic: Eumo, 2001, amb edició de textos que inclouen memorials de Vilana a l'Arxiduc i les cartes de l'emperadriu Elisabeth de Brunswick a Vilana els anys 1713 i 1714.

75. GIMÉNEZ, E. «Conflicto armado con Francia y guerrilla austriacista en Cataluña, 1719-1720». *Hispania*, vol. LXV, 2005, pàgs. 543-600; també, del mateix autor, «La postguerra oblidada de Catalunya. La quàdruple aliança davant el revisionisme d'Utrecht (1719-1720)». *Afers. Fulls de Recerca i Pensament*, núm. 52, 2005, pàgs. 623-649; el treball d' ALBAREDA, Joaquim. «L'alçament dels carrasclets contra Felip V». A ARNABAT, R. (ed.). *Moviments de protesta i resistència a la fi de l'Antic Règim,* Barcelona: CCEPC-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1997, pàgs. 63-79, i també el seu treball sobre els exiliats als comtats, de tots els moments, abans, durant i després de la guerra: «Els exiliats catalans de finals del segle XVII i principis del XVIII en els Comtats: barretines, botiflers i carrasclets». A CANAL, J.; CHARLON, A.; PIGENET, P. (dirs.). *Les exils catalans en France.* París: PUPS, 2005, pàgs. 51-64.

14481 Indice Historico 126.indd 123 03/12/13 12:16

encara haurien estat possibles. Els exilis, interiors i exteriors, van alimentar aquestes cabòries i un malestar latent que fou el ferment de futures desafeccions. Vista amb perspectiva de tres-cents anys, no sembla pas de cap de les maneres que s'hagués arribat al «*fin de la nación catalana*», ni a la desactivació de les bases econòmiques d'aquestes estructures nacionals.

Per acabar, tornem ara al principi: *Fin de la nación catalana*. *Fin de la nación catalana*? De fet, no puc estar més d'acord amb dues formulacions de Núria Sales que són d'una claredat meridiana. Una dels primers anys vuitanta, en què afirma que la victòria de Felip V «significà la fi de "l'estat català autònom" i el començament de "l'Estat espanyol unificat"» i una de més recent, del 1991, on deia que l'onze de setembre de 1714 marcava «la fi d'un estat teòricament sobirà, si bé d'imperfecta i poc reconeguda sobirania».[76] I una darrera més complexa, però encara més rotunda i segurament matisable. La citació és més extensa, però contribueix a donar una resposta convincent a tot plegat i a deixar oberts alguns camins encara avui inexplorats. Citem Núria Sales: «També s'ha dit i repetit que Felip V decretà l'extinció de la Generalitat, les Corts, els Braços, les Constitucions, les llibertats i els privilegis de Catalunya. Algú ha vist mai aquest decret? El que hi ha és un decret del duc de Berwick del 16 de setembre de 1714, on diu "Habiendo cesado por la entrada de las armas... la representación de la Diputación y Generalidad de Cataluña...". [...]. Jurídicament, una extinció explícita de la Generalitat, les Corts i les Constitucions globals no sembla haver existit. [...]. En la pràctica, és clar, tot i que el simple "*habiendo cesado*" d'un simple mariscal [...] és insuficient per demostrar l'extinció legal de l'Estat català, és evident que l'Estat català deixà de funcionar

76. Sales, Núria. «Els botiflers». A *Senyors bandolers, miquelets i botiflers. Estudis sobre la Catalunya del segle XVI al XVIII*. Barcelona: Empúries, 1984, pàg. 142, i «Abans del 1714, cap a una democratització de les institucions catalanes». En *La commemoració de l'onze de setembre a Barcelona*. Barcelona: Ajuntament, 1994, pàg. 96, on es reprodueix la conferència del dia 10 de setembre de 1991.

14481 Indice Historico 126.indd 124 03/12/13 12:16

i per tant d'existir. Però es tracta d'una situació de fet i no pas de dret».[77]

És clar que, per reblar el clau, i aquí vindria el matís a Núria Sales, el decret de Nova Planta deia explícitament que només deixava vigent de la situació el dret civil, bona part del dret processal i del dret supletori, i, en conseqüència, almenys implícitament, declarava extingida, abolida, suprimida i liquidada tota la resta de disposicions que havien estat vigents fins a aquell moment. És evident, finalment, que un debat formal, que pot tenir la seva importància de cara a la restitució moral de la situació anterior, no pot amagar un resultat letal, perquè podem afirmar amb Eva Serra que «Ara sabem millor que no sols es va suprimir tot vestigi de representació i lleis, sinó que això va alterar substancialment la composició social del poder i va anar acompanyat d'un extermini físic».[78]

10. Bibliografia

1. Edicions de textos i documents

BERWICK, Duque de. *Memorias*. Edició de P. Molas. Alacant: Publicacions de la Universitat, 2007.

CASANOVAS I CANUT, Sebastià. *El manuscrit de Palau-Saverdera. Memòries d'un pagès empordanès del segle XVIII.* Edició de Jordi GELI i M. Àngels ANGLADA. Figueres: Carles Vallès Editor, 1986. «El Corral del Vent».

CASTELLVÍ, Francesc de. *Narraciones históricas.* Edició de J. M. MUNDET I GIFRÉ i J.M. ALSINA I ROCA. Madrid: Fundación Francisco Elías de Tejada y Erasmo Pércopo, 1997-2002, 4 vols.

77. SALES, Núria. *Senyors bandolers, miquelets i botiflers. Estudis sobre la Catalunya del segle XVI al XVIII*, pàgs. 204-206.

78. SERRA PUIG, Eva. «Una alternativa nacional sota l'aparença de conflicte dinàstic». En *L'aposta catalana a la Guerra de Successió 1705-1707.* Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2005, pàg. 518.

14481 Indice Historico 126.indd 125 03/12/13 12:16

Constitucions, capítols y actes de cort fetes y atorgats per la SCR Magestat del Rey Nostre Senyor, don Felip IV de Aragó i V de Castella. Barcelona: Rafael Figaró, 1702. Edició facsímil, Barcelona: Ed. Base, 2004.

Constitucions, capítols y actes de cort fetes y atorgats per la SCR Magestat don Carlos III, rey de Castella, de Aragó, comte de Barcelona. Barcelona: Rafel Figaró, 1706. Edició facsímil, Barcelona: Ed. Base, 2004.

Constitucions, capítols i actes de cort. 1701-1702 y 1705-1706. Estudi introductori de Joaquim Albareda i Salvadó. Barcelona: Departament de Justícia, 2006. «Textos Jurídics Catalans».

Constitucions y altres drets de Cathalunya. Compilacions de 1495, 1588-1589 i 1704. Estudi introductori de Josep M. Pons Guri i de Josep M. Font i Rius. Edició facsímil, Barcelona: Ed. Base, 2003.

Diario del sitio y defensa de Barcelona (1713-1714). Edició facsímil. Edició de Mireia Campabadal Bertran. Estudi introductori d'Agustí Alcoberro i Xevi Camprubí. València: Edicions 3i4, 2009.

Dietaris de la Generalitat. Vol x, 1701 a 1713. Pròleg de Joaquim Albareda Salvadó i Eduard Martí Fraga. Índex de Mariela Fargas. Direcció de Josep M. Sans Travé i edició a cura de Xavier Cazeneuve, Sílvia Jurado, Vicenç Ruiz, Joan Soler. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2007.

Escartí, V.J. *El Diario (1700-1705), de Vicent Ortí i Major.* València: Bancaixa, 2007.

Escrits polítics del segle xviii.

- I. *Despertador de Catalunya i altres textos.* Edició a cura de Joaquim Albareda Salvadó. Vic: Eumo-Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, 1996.
- II. *Documents de la Catalunya sotmesa*. Edició a cura de Josep M. Torras Ribé. Vic: Eumo-Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, 1996.
- III. *Via fora els adormits.* Edició a cura d'Ernest Lluch. Vic: Eumo-Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, 2005.

14481 Indice Historico 126.indd 126 03/12/13 12:16

– IV. *Cròniques de la Guerra de Successió*. Edició a cura de Rosa M. Alabrús. Vic: Eumo-Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, 2006.
– V. *Escrits del moment republicà de 1713-1714*. Edició a cura de Joaquim Albareda Salvadó. Vic: Eumo-Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, 2011.

Feliu de la Penya, Narcís. *Anales de Cataluña.* Barcelona, 1709. Reedició facsímil, edició i introducció de Jaume Sobrequés i Callicó: *La Historia, vida de la memòria*. Barcelona: Ed. Base, 1999 i 2009.

—. *Fénix de Cataluña.* Barcelona: Rafael Figueró, 1683. Reedició facsímil. Estudi introductori d'Henry Kamen. Barcelona: Ed. Base, 1975.

La Junta General de Braços de 1713. L'ambaixada Dalmases i altra documentació (1713-1714). Edició a cura de Josep M. Bringué, Pere Gifre, Manuel Güell, Gerard Marí, Imma Muxella, Miquel Pérez Latre, Joan Pons. Coordinat per Eva Serra i Puig i introducció de Joan Pons Alzina. Barcelona: Parlament de Catalunya-Departament de Justícia, 2008. «Textos Jurídics Catalans. Lleis i Costums», II/11.

Lucuce, Pedro de. *Precauciones contra alborotos, motines y rebeliones en la plaza de Barcelona.* Edició a cura de Lluís Roura Aulinas. Vic: Eumo-Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, 2002.

Miñana, J.M. *La Guerra de Sucesión en Valencia. De bello rustico valentino.* Edició de F.J. Pérez Durà i J.M. Estellés González. València: Institución Alfonso el Magnánimo – Institución Valenciana de Estudios e Investigación, 1985.

Política, religió i vida quotidiana en temps de guerra (1705-1714). El Dietari del convent de Santa Caterina i les Memòries d'Honorat de Pallejà. Edició de Joaquim Albareda. Vic: Eumo-Institut Universitari d'Història Jaume Vicens Vives, 2001.

Robres, conde de. *Memorias para la historia de las guerras civiles de España.* Estudio preliminar y transcripción de J.M. Iñurritegui. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2006.

14481 Indice Historico 126.indd 127 03/12/13 12:16

Sanpere i Miquel, S. *Fin de la nación catalana.* Barcelona: Tipografía l'Avenç, 1905. Edició facsímil, estudi introductori de Joaquim Albareda Salvadó. Barcelona: Ed. Base, 2001.
Simon, Antoni. *Pagesos, capellans i industrials de la Marina de la Selva.* Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1993.
Soler Simon, Santi (ed.). *Memòries d'una família pagesa. Els Anglada de Fonteta.* La Bisbal: Ajuntament de la Bisbal, 1994.
The deplorable history of the catalans. Londres, 1714. Edició facsímil. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.
Strubell, M.B. (ed). *Consideració del cas dels catalans.* Barcelona: Curial Edicions, 1992.

2. Estudis

Autors Diversos. *Política, economia i guerra. Barcelona 1700.* Barcelona: Ajuntament-Institut de Cultura, 2012. «Col·lecció La ciutat del Born».

Aquesta col·lecció, temàtica i sectorial sobre la ciutat del 1700, ha realitzat un esforç de documentació, sistematització i divulgació enorme i ja ha publicat dotze volums.

Alabrús, Rosa M. *Felip Vè i l'opinió dels catalans.* Lleida: Pagès Editors, 2001.
Albareda Salvadó, Joaquim. *Els catalans i Felip Vè, de la conspiració a la revolta (1700-1715).* Barcelona: Ed. Vicens-Vives, 1993.
Albareda Salvadó, Joaquim (editor). *Del patriotisme al catalanisme.* Vic: Eumo, 2001.
Albareda Salvadó, Joaquim. *Catalunya en un conflicte europeu. Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714).* Barcelona: Generalitat de Catalunya-Edicions 62, 2001.
—. *Felipe V y el triunfo del absolutismo.Cataluña en un conflicto europeo (1700-1714).* Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2002.
—. *El «cas dels catalans». La conducta dels aliats arran de la Guerra de Successió.* Barcelona: Fundació Noguera, 2005.

14481 Indice Historico 126.indd 128 03/12/13 12:16

ALBAREDA SALVADÓ, Joaquim (editor). *Una relació difícil: Catalunya i l'Espanya moderna.* Barcelona: Ed. Base, 2007.

ALBAREDA SALVADÓ, Joaquim. *La Guerra de Sucesión de España (1700-1714).* Barcelona: Ed. Crítica, 2010.

ALBERTÍ, Salvador. *L'onze de setembre.* Barcelona: Albertí Editor, 2006, 1a edició: 1964.

ALCOBERRO, Agustí. *L'exili austriacista (1713-1747).* Barcelona: Fundació Noguera, 2002, 2 vols.

—. *Catalunya i la Guerra de Successió.* Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2007.

ALCOBERRO, Agustí (director). *Catalunya durant la Guerra de Successió.* Barcelona: Ara Llibres, 2006, 3 vols.

ALCOBERRO, Agustí. *La «Nova Barcelona» del Danubi (1735-1738). La ciutat dels exiliats de la Guerra de Successió.* Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 2011.

ÁLVAREZ OSORIO, A; GARCÍA GARCÍA, B.J.; LEÓN, V. (eds.). *La pérdida de Europa. La Guerra de Sucesión por la monarquía de España.* Madrid: Fundación Carlos de Amberes, 2007.

AMELANG, James S. *La formación de una classe dirigente. Barcelona, 1490-1714.* Barcelona: Ariel, 1986.

AMELANG, James S. *«Gent de la Ribera» i altres assaigs sobre la Barcelona moderna.* Vic: Eumo, 2008.

ARRIETA, Jon. *El Consejo Supremo de la Corona de Aragón (1494-1707).* Saragossa: Institución Fernando el Católico, 1994.

BERNARDO ARES, J.M. *Luis XIV, rey de España. De los imperios plurinacionales a los estados unitarios (1665-1714).* Madrid: Iustel, 2008.

CAMPS I ARBOIX, Joaquim de. *El decret de Nova Planta.* Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1963.

CARRERAS BULBENA, J.R. *Villaroel, Casanova, Dalmau. Defensors heroics de Barcelona en el setge de 1713-1714.* Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1995. Reedició facsímil de l'edició del 1912.

CASEY, James. *La terra i els homes. El País Valencià a l'època dels Àustries.* Catarroja-Barcelona: Ed. Afers, 2005.

14481 Indice Historico 126.indd 129 03/12/13 12:16

CASTRO, Concepción de. *A la sombra de Felipe V. José de Grimaldo, ministro responsable (1703-1726).* Madrid: Marcial Pons, 2004.

«Catalunya en una època d'entreguerres (1640-1714)». *Manuscrits*, núm. 30, 2012. Amb articles de Manuel GÜELL, Jaume DANTÍ i Carme PÉREZ APARICIO.

DANTÍ, Jaume. *Aixecaments populars als Països Catalans (1687-1693).* Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1990.

—. «De la monarquia dels Àustries a la dels Borbons: imatge i història d'un canvi dinàstic i polític». *Manuscrits*, núm. 18, 2000, pàgs. 15-160; dossier amb articles de Lluís ROURA, Marta RUIZ, Joaquim ALBAREDA, Virginia LEÓN, Josep M. TORRAS, M.V. LÓPEZ CORDÍN, Jean- Pierre DEDIEU i Jaume TORTELLÀ.

DUBET, Anne. *Un estadista francés en la España de los Borbones. Juan Orry y las primeres reformes de Felipe V (1701-1706).* Madrid: Ed. Biblioteca Nueva, 2008.

ESCARTÍN, Eduardo. *La intendència de Cataluña en el siglo XVIII.* Barcelona: Santandreu, 1995.

ESPINO LÓPEZ, Antonio. *Guerra, fisco y fueros. La defensa de la Corona de Aragón en tiempos de Carlos II. 1665-1700.* València: Publicacions de la Universitat de València, 2007.

FERNÁNDEZ ALBALADEJO, Pablo. *Los Borbones. Dinastía y memoria de nación en la España del siglo XVIII.* Madrid: Marcial Pons-Casa de Velázquez, 2001.

FERRO, Víctor. *El dret públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta.* Vic: Eumo, 1987.

FONTANA LÁZARO, Josep. «En els inicis de la Catalunya contemporània. L'economia a la segona meitat del segle XVII». En GRAU, Ramon (ed.). *El segle de l'absolutisme, 1714-1808.* Barcelona: Institut de Cultura-Arxiu Històric de la Ciutat, 2002.

FONTANA LÁZARO, Josep. «La Guerra de Successió: causes i motius». En *L'aposta catalana a la Guerra de Successió, 1705-1707.* Actes del Congrés celebrat a Barcelona, 3/5-XI-2005. Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2005, pàgs. 17-21.

14481 Indice Historico 126.indd 130 03/12/13 12:16

FONTANA LÁZARO, Josep. «La Guerra de Successió i les Constitucions de Catalunya. Una proposta interpretativa». A *Del patriotisme al catalanisme*. Edició de J. ALBAREDA. Vic: Eumo, 2001, pàgs. 13-30.

GARCÍA CÁRCEL, Ricardo. *De los elogios a Felipe V.* Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2002.

—. *Felipe V y los españoles. Una visión periférica del problema de España.* Barcelona: Ed. Plaza y Janés, 2002.

GARCÍA CÁRCEL, R.; ALABRÚS, R.M. *España en 1700. ¿Austrias o Borbones?* Madrid: Arlanza Ediciones, 2001.

GARCIA ESPUCHE, Albert. *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana, 1652-1714.* Vic: Eumo, 2004.

—. *Un siglo decisivo. Barcelona y Cataluña, 1550-1640.* Madrid: Alianza Editorial, 1998.

—. *La ciutat del Born. Economia i vida quotidiana a Barcelona, segles XIV-XVIII.* Barcelona: Ajuntament, 2009.

—. *Barcelona 1700.* Barcelona: Empúries, 2010.

GAY ESCODA, J.M. *El corregidor a Catalunya.* Barcelona-Madrid: Publicacions del Seminari d'Història del Dret de la Universitat de Barcelona-Marcial Pons, 1977.

GIL, X.: «La Corona de Aragón a finales del siglo XVII. A vueltas con el neoforalismo». A FERNÁNDEZ ALBADALEJO, P. *Los Borbones. Dinastía y memòria de nación en la España del siglo XVIII.* Madrid: Marcial Pons, 2001.

GIMÉNEZ, E. *Gobernar con una misma ley. Sobre la Nueva Planta borbónica en Valencia.* Alacant: Publicacions de la Universitat d'Alacant, 1999.

HERNÁNDEZ, Francesc-Xavier. *El setge de Barcelona.* Il·lustracions de Guillem H. Pongiluppi. Barcelona: Angle Editorial, 2012.

IÑURRITEGUI, J.M. *Gobernar la ocasión. Preludio político de la Nueva Planta de 1707.* Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 2008.

JUNA VIDAL, J. «El reino de Mallorca del felipismo al austracismo, 1700-1715». A SERRANO, E. (ed.). *Felipe V y su tiempo.* Congreso Internacional, II. Saragossa: CSIC, 2004, pàgs. 151-210.

14481 Indice Historico 126.indd 131 03/12/13 12:16

KAMEN, Henry. *La Guerra de Sucesión en España. 1700-1715.* Barcelona: Ed. Grijalbo, 1974. Primera edició en anglès, Londres: Weidentfeld and Nicholson, 1969.

—. *Felipe V. El rey que reinó dos veces.* Madrid: Temas de Hoy, 2000.

—. *L'aposta catalana a la Guerra de Successió, 1705-1707.* Actes del Congrés celebrat a Barcelona al Museu d'Història de Catalunya els dies 3 a 5 de novembre de 2005. Barcelona: Museu d'Història de Catalunya, 2007.

—. *La commemoració de l'onze de setembre a Barcelona.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1994. Edició a cura de Sebastià RIERA I VIADER i amb els textos de les conferències de J.H. ELLIOTT, M. ZIMMERMANZ, G.J. WALKER, Henry KAMEN, Núria SALES, Joaquim NADAL I FARRERAS i Josep M. FRADERA.

LEÓN SANZ, Virginia. *La Guerra de Sucesión espanyola a través de los Consejos de Estado y Guerra del Archiduque Carlos de Austria.* Madrid: Universidad Complutense, 1989.

—. *Entre Austrias y Borbones. El archiduque Carlos y la monarquia de España, (1700-1714).* Madrid: Sigilo, 1993.

—. *Carlos VI. El emperador que no pudo ser rey de España.* Madrid: Ed. Aguilar, 2003.

LLUCH MARTÍN, Ernest. *La Catalunya vençuda del segle XVIII. Foscors i clarors de la Il·lustració.* Barcelona: Edicions 62, 1996.

—. *Las Españas vencidas. Claroscuros de la Ilustración.* Barcelona: Ed. Crítica, 1999.

—. *Aragonesismo austriacista. 1734-1742. Conde Juan Amor de Soria.* Saragossa: Institución Fernando el Católico, CSIC-Diputación de Zaragoza, 2000.

—. *L'alternativa catalana (1700, 1714, 1740). Ramon de Vilana Perlas y Juan Amor de Soria, teoria i pràctica austriacistes.* Vic: Eumo, 2001.

MARAGALL I MIRA, Pasqual; ALBAREDA SALVADÓ, Joaquim; GARCIA ESPUCHE, Albert. *11 de setembre de 1714.* Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2005.

14481 Indice Historico 126.indd 132 03/12/13 12:16

MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep M. «Les instruccions de la nunciatura de Barcelona, 1710-1713». *Anthologica Annua*, vol. 24-25, 1977-1978, pàgs. 681-802.

MARTÍ, Eduard. *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714). Una institució decisiva en la política catalana.* Lleida: Pagès Editors-Fundació Ernest Lluch, 2008.

—. *La classe dirigent catalana. Els membres de la Conferència dels Tres Comuns i del Braç Militar (1697-1714).* Barcelona: Fundació Noguera, 2009.

MARTÍ ESCAYOL, M. Antònia. *Cronologia de la Guerra de Successió (1705-1714).* Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2006.

MARTÍNEZ SHAW, C.; ALFONSO, M. *Felipe V.* Madrid: Arlanza Ediciones, 2001.

MERCADER I RIBA, Joan. *Felip V i Catalunya.* Barcelona: Edicions 62, 1968.

MOLAS RIBALTA, Pere. *Catalunya i la casa d'Àustria.* Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1996.

MORALES ARRIZABALAGA, J. *La derogación de los fueros de Aragón (1707-1711).* Osca: Instituto de Estudiós altoaragoneses-Diputación, 1986.

MUÑOZ, Antonio; CATÀ, Josep. *Repressió borbònica i resistència catalana (1714-1736).* Barcelona: Muñoz-Catà Editors, 2005.

—. *La traïció anglesa. Comerç colonial i destrucció de la sobirania catalana, 1706-1715.* Barcelona: Llibres de l'Índex, 2009.

OLIVA, B. *La generació de Feliu de la Peña. Burgesia mercantil i Guerra de Successió entre el Maresme i Barcelona.* Lleida: Universitat, 2001.

PALOS, Joan Lluís. *Catalunya a l'imperi dels Àustria.* Lleida: Pagès Editors, 1994.

—. *Els juristes i la defensa de les Constitucions. Joan Pere Fontanella (1575-1649).* Vic: Eumo, 1997.

PÉREZ APARICIO, Carmen. *Canvi dinàstic i Guerra de Successió. La fi del Regne de València.* València: Edicions 3 i 4, 2008, 2 vols.

PORTA I BERGADÀ, Antoni. *La victòria catalana de 1705.* Barcelona: Ed. Pòrtic, 1984.

14481 Indice Historico 126.indd 133 03/12/13 12:16

PRATS, Joaquim. *La Universitat de Cervera i el reformisme borbònic.* Lleida: Pagès Editors, 1993.

RIART, Francesc; HERNÁNDEZ, Francesc-Xavier; RUBIO, Xavier. *La Coronela de Barcelona (1705-1714).* Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 2010.

SALES, Núria. *Els botiflers, 1705-1714.* Barcelona: Rafael Dalmau, 1981.

—. *Senyors bandolers, miquelets i botiflers. Estudis sobre la Catalunya dels segles XVI al XVIII.* Barcelona: Empúries, 1984.

—. *De Tuïr a Catarroja. Estudis sobre institucions catalanes i de la Corona d'Aragó (segles XV-XVII).* Catarroja-Barcelona: Ed. Afers, 2002.

SANTAMARÍA, A. *Nueva Planta del gobierno de Mallorca. Enfiteusis urbana y real cabrevación.* Palma de Mallorca: Consell Insular de Mallorca, 1989, 2 vols.

SERRA I PUIG, Eva. *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII.* Barcelona: Crítica, 1988.

—. «Entre la ruptura i la continuïtat». A *Les Corts a Catalunya.* Actes del Congrés d'Història Institucional. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1991, pàgs. 160-167.

—. *Les Corts catalanes, una bona font d'informació històrica.* Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2003.

—. «La vida parlamentària en la Corona d'Aragó, segles XVI-XVII. Una aproximació comparativa». A *Actes del 53è Congrés de la Comissió Internacional per a l'Estudi de les Institucions Representatives i Parlamentàries.* Barcelona: Parlament de Catalunya- Museu d'Història de Catalunya, 2005, vol. I, pàgs. 501-537.

SERRA I PUIG, Eva; FONTANA LÁZARO, Josep. «Un pamflet polivalent. Un text de 1708 imprès el 1836». En *Miscel·lània en honor del Dr. Casimir Martí.* Barcelona: Fundació S. Vives i Casajuana, 1994, pàgs. 449-460.

SERRA I SELLARÉS, Francesc. *Els herois del 1714. Els defensors de Catalunya.* Barcelona: Ed. Base, 2013.

SIMON TARRÉS, Antoni. *Construccions polítiques i identitats nacionals. Catalunya i els orígens de l'Estat modern espanyol.* Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2005.

14481 Indice Historico 126.indd 134 03/12/13 12:16

—. *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea.* València: Publicacions de la Universitat de València, 2011.

SOBREQUÉS CALLICÓ, Jaume. *L'onze de setembre i Catalunya. Guerra, resistència i repressió.* Barcelona: Ed. Base, 2011.

SOLDEVILA, Ferran. *Barcelona sense universitat i la restauració de la Universitat de Barcelona (1714-1837).* Barcelona: Universitat de Barcelona, 1938.

SOLÉ I COT, Sebastià. *El gobierno del Principado de Cataluña por el capitán general y la Real Audiencia —el Real Acuerdo— bajo el régimen de Nueva Planta (1716-1808).* Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 2008.

TELLO, Enric. *Visca el rei i les calces d'estopa: reialistes i botiflers a la Cervera set-centista.* Barcelona: Crítica, 1990.

TORRAS RIBÉ, Josep M. *Els municipis catalans de l'Antic Règim (1453-1808).* Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1983.

—. *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona, 1697-1714.* Barcelona: Rafael Dalmau Editor, 1999.

—. *Felip Vè contra Catalunya. Testimonis d'una repressió sistemàtica.* Barcelona: Rafael Dalmau, editor, 2005.

TORRES SANS, Xavier. *Naciones sin nacionalismo. Cataluña en la monarquia hispánica (siglos XVI-XVII).* València: Publicacions de la Universitat de València, 2008.

VILAR, Pierre. *Le «Manual de la companya nova de Gibraltar», 1709-1723.* París: SEVPEN, 1962. Edició catalana, Reus: Edicions del Centre de Lectura, 1990.

RESSENYES

MARTÍ, Eduard. *La Conferència dels Tres Comuns (1697-1714). Una institució decisiva de la política catalana*. Pròleg de Joaquim ALBAREDA. Lleida: Fundació Ernest Lluch-Pagès Editors, 2008. 483 pàgs. [15 × 21].

14481 Indice Historico 126.indd 135 03/12/13 12:16

Ens trobem segurament davant de l'aportació més innovadora dels darrers temps en relació amb la història moderna de Catalunya. Eduard Martí hi presenta el resultat de la III beca de recerca Ernest Lluch, a qui honora, i culmina un treball que ja havia començat a presentar l'any 2005 amb articles dedicats a la Conferència en l'etapa de Carles III, l'Arxiduc, i al paper de defensa de les Constitucions respectivament i que completà, després d'aquest llibre, amb un de complementari, *La classe dirigent catalana. Els membres de la Conferència dels Tres Comuns i del Braç Militar (1697-1714)* (Barcelona: Fundació Noguera, 2009).

Malgrat que Núria Sales havia alertat sobre la importància i la rellevància política de la Conferència, el tema havia romàs inexplorat pel caràcter dispers de la documentació, com correspon a un mecanisme de representació institucional no reglat; dedicat a funcions assessores dels comuns amb antecedents molt reculats i que no cristal·litza fins a l'etapa que va del 1694 al 1697, quan, després d'intents reiterats impulsats pel Consell de Cent, finalment les Conferències separades dels comuns es reuneixen plegades i constitueixen un front unitari davant de la gravetat dels fets.

Eduard Martí aplega amb una metodologia sistematitzada tota la informació dispersa i arriba a establir uns trets bàsics. L'assessorament als comuns el feien «representants» dels comuns, és a dir persones elegides: la seva principal missió va consistir en la defensa de les Constitucions i la seva funció va desbordar el caràcter merament assessor per anar adquirint més i més protagonisme i un paper més decisori a mesura que les dificultats de la guerra s'incrementaven i els riscos per a la integritat de les Constitucions eren més evidents. La Conferència va desplegar una activitat molt intensa: 517 reunions, 72 temes tractats, 227 consells emesos, 160 documents elaborats i va assolir una receptivitat màxima, fins al punt que les seves recomanacions es van complir estrictament en un 93%. L'actuació separada dels tres comuns (la Diputació, el Consell de Cent i el Braç Militar) va esdevenir una acció mancomunada, i la «Conferència es va erigir en un mecanisme necessari per coordinar l'actuació de les institucions

14481 Indice Historico 126.indd 136 03/12/13 12:16

catalanes en defensa de les Constitucions». La nòmina i la procedència social dels components de les Conferències acredita una alta permeabilitat social i expressa una clara adequació social als reptes del canvi econòmic promogut i protagonitzat per una burgesia mercantil i de negocis que articula per aquest mecanisme de la Conferència les seves aspiracions econòmiques i concreta les vies polítiques més adients per assolir-les. Aquest fou el motiu que féu la Conferència incòmoda i rebel als ulls de Felip V, que la prohibí al febrer del 1705 i que fou considerada imprescindible com a «oracle de la pàtria» per Carles III, el qual la va legalitzar amb una Constitució. Martí estableix que un 33% dels membres de la Conferència van ser ciutadans honrats, que el percentatge de la noblesa antiga és relativament baix i que si mirem les elits més reiterades de la Conferència el percentatge de ciutadans honrats s'eleva fins al 46%.

Aquesta nova classe dirigent de perfil mitjà trobà en la Conferència el mecanisme àgil, flexible, adaptable, fruit d'una adaptació successiva i expressió de la modernitat del sistema institucional català. La Conferència, que impulsà el 1713 la Junta de Braços, catalitzà l'efervescència constitucional i el malestar social de Catalunya en temps de guerra i s'erigí en el mecanisme útil per superar el bloqueig institucional pel mal funcionament del Tribunal de Contrafaccions i pels atacs reiterats de FelipV al marc constitucional vigent.

Estructurat en tres parts, el llibre analitza els antecedents històrics de la Conferència, desgrana i detalla la seva actuació i els temes abordats en temps de Carles II, Felip V i Carles III, i explica el seu funcionament institucional i intern i la seva composició. Els diferents Annexos detallen la informació dels temes tractats a les diferents reunions i els membres que els van assumir, així com la proporció de membres entre els diferents tres comuns.

Després dels treballs d'Eduard Martí, que confirmen les intuïcions ja esmentades al principi, avui la visió dels fets de la Guerra de Successió i sobretot el funcionament intern de les institucions i de la societat catalana es pot explicar de foma con-

14481 Indice Historico 126.indd 137 03/12/13 12:16

vincent amb uns nous paràmetres pel que fa als sectors socials i la seva implicació, l'evolució de l'economia catalana, l'adequació de la realitat institucional i política a aquestes circumstàncies, i el pes decisiu de les Constitucions en la defensa de les llibertats assumides i dirigides des de la ciutat de Barcelona i per a tot Catalunya, i en graus diversos pels diferents comuns.

Joaquim Nadal i Farreras
Catedràtic d'Història Contemporània
Universitat de Girona. Institut Català de Recerca
en Patrimoni Cultural

Pérez Aparicio, Carme. *Canvi dinàstic i Guerra de Successió. La fi del Regne de València*. València: Edicions Tres i Quatre, 2008. Biblioteca d'estudis i investigacions, 46, 2 vols, 435 i 695 pàgs. Índex onomàstic i toponímic. [16,5 × 24].

Ja fa molts anys que Carme Pérez Aparicio va començar a orientar la seva recerca i les seves publicacions al tema d'aquest llibre. Abans d'aquesta completíssima i monumental monografia, ja hi havia dedicat la seva tesi de llicenciatura (1968), publicada l'any 1981 amb el títol *De l'alçament maulet al triomf botifler*, i la seva tesi doctoral (1972): *La Guerra de Sucesión en el País Valenciano.* I també un treball de síntesi publicat el 1993 sobre «La Guerra de Sucesión de España», dins de la *Historia de España* de Menéndez Pidal.

Partint d'aquests fonaments sòlids, l'autora constata en un repàs historiogràfic, que, des de l'època mateixa de la guerra i fins a la dècada de 1960, el panorama valencià ha romàs pavorosament buit i desèrtic i ha estat omplert gairebé del tot per l'aportació inicial de José Manuel Miñana a *De bellorustico Valentino*, publicada a l'Haia el 1752 amb un pròleg de Gregorio Mayans. La mateixa consciència d'aquest buit i la constatació del canvi radical produït a partir dels anys seixanta és el que empeny Pérez Aparicio a emprendre aquesta obra de síntesi que té

14481 Indice Historico 126.indd 138 03/12/13 12:16

per missió recapitular totes les aportacions recents i reinterpretar la Guerra de Successió a València. Primer obrint el camp cronològic i defugint el reduccionisme que durant molt de temps havia circumscrit les anàlisis al període estrictament bèl·lic, entre l'agost del 1705 i el 8 de maig de 1707, precisament perquè és el període que els territoris valencians queden sota l'administració de l'Arxiduc. Calia fer com a tot arreu i anar a buscar les causes ideològiques, socials i polítiques al segle XVII i calia també rastrejar les fonts de l'austriacisme al Regne de València. I, un cop iniciat el segon període de dominació borbònica, calia avançar en el coneixement de les conseqüències de la guerra, el desmantellament institucional, la desarticulació d'un model i la implantació d'un nou sistema, així com detectar la pervivència de malestar i oposició en els anys posteriors. En segon lloc, calia dedicar al període central de l'època, el marc cronològic restringit, no tan sols un estudi detallat dels fets de guerra; ens era imprescindible entrar al detall de les característiques i orientacions del Govern valencià de l'Arxiduc per obrir una nova dimensió historiogràfica que havia quedat oculta i bandejada per la preeminència descriptiva de l'evolució de la batalla. I, finalment, obrir el camp temàtic i buscar noves interpretacions de temes clau.

No cal dir que, mirant abans de la guerra, el fet més destacable és el clima d'efervescència social al camp valencià. Ara sabem molt bé que hi ha un fil de continuïtat entre la Segona Germania i l'esclat antiborbònic al País Valencià que té, és clar, un component dinàstic, que també tindrà en els grups dirigents un component doctrinal foral, però que suma aquí amb una força singular la proposta de l'abolició del règim senyorial. Un malestar que transcendeix naturalment el període central de la guerra i que desvetllarà després d'Almansa noves revoltes el 1708 i el 1710. Però seria difícil d'entendre l'adhesió a l'Arxiduc el 1705, si no es poguessin identificar nuclis de pensament austriacista entre les classes socials urbanes i entre les elits dirigents en sectors de la noblesa i el clergat. També cal esmentar com una novetat fins ara poc esmentada i menys explorada la connexió amb

14481 Indice Historico 126.indd 139 03/12/13 12:16

els altres territoris de la Corona d'Aragó i la relació i connexió, fins i tot la sintonia, amb el desenvolupament dels fets a Catalunya que dugué un temps la coincidència momentània d'objectius i establí complicitats compartides en la defensa de «La comuna empresa de la llibertat», com la mateixa autora ha reiterat en un article recent del 2012 dedicat justament a aquestes relacions.

El primer volum està tot dedicat a l'estudi dels antecedents de la implicació de València en el conflicte successori, a l'arribada de Felip V, a la primera etapa entre el 1700 i el 1705 del Regne de València sota l'administració del nou rei i el context de catalització de l'austriacisme, la formació del partit austriacista i els inicis de la rebel·lió. Amb especial atenció també a les dificultats de funcionament dels mecanismes institucionals propis, la frustració de convocatòria de Corts, la creixent conflictivitat antisenyorial com un tret específic, les noves condicions de l'activitat mercantil i l'impacte del predomini francès, d'homes i de productes, així com als inicis de l'activitat repressora de les autoritats borbòniques.

El segon volum es presenta amb tres parts ben diferenciades. La primera tracta de la rebel·lió i el seu descabdellament, de totes les seves implicacions, la connexió ja esmentada amb la rebel·lió a Catalunya, la vinculació amb el conflicte internacional i el triomf final de la rebel·lió. La segona part és dedicada íntegrament amb profusió de novetats al Govern de l'Arxiduc entre el 1705 i el 1707 i la política que hi desplegà el rei personalment i els seus representants. I, finalment, la tercera part d'aquest segon volum conclou amb l'estudi de la fi del Regne de València, des d'un doble vessant: primer la victòria borbònica i després l'abolició dels Furs, el decret de 29 de juny de 1707, l'estat latent de malestar, la repressió, el desmantellament i les dificultats de reconstrucció, així com els intents reiterats i frustrats de restituir els Furs.

Deixant ben acreditat que els Furs eren «una eficaç pantalla protectora dels interessos generals davant la voracitat fiscal de la Monarquia», Pérez Aparicio conclou el seu llibre amb un epíleg sobre aquest moment històric. La liquidació d'un sistema

14481 Indice Historico 126.indd 140 03/12/13 12:16

institucional propi, l'inici d'una nova etapa sobre bases molt diferents que és ja tota una altra història, si bé la dimensió social d'aquesta història no admet de discontinuïtats i transita en les tensions de fons entre continuïtats i fractures.

«En definitiva, la Guerra de Successió va constituir un cataclisme econòmic, social i polític —sense oblidar el cultural— de grans dimensions, provocat per les actuacions bèl·liques, la llarga presència de l'exèrcit, la política repressiva duta a terme per Felip V a tots els nivells i, sobretot, per l'abolició dels Furs», cito literalment l'autora.

Després d'algunes dècades de renovació historiogràfica profunda, ens situem en un replà per respirar fondo i sotjar l'horitzó que ens aclareix i il·lumina aquesta síntesi completa, extensa, necessària, i, des de la seva publicació, imprescindible.

Joaquim Nadal i Farreras
Catedràtic d'Història Contemporània
Universitat de Girona. Institut Català de Recerca
en Patrimoni Cultural

14481 Indice Historico 126.indd 141 03/12/13 12:16